

PÁLMAI JENŐ

**PÁRIZSBAN
MÁS TÖRTÉNT**

CSERÉPFALVI

Copyright 1941 by Dr. Lajos Nagel, Budapest

Pápai Ernő műintézete, Budapest

MARIANNE ÉS AZ ÖRÖK SZARVAS (NEMFONTOS ELŐSZÓ)

Még a háború előtt történt:

Csengettek. Madame Thevenin maga nyitott ajtót, mert cselédet nem tartottak.

Madame Marianne Thevenin szépen ívelt ajkú francia családjára beengedte a vendéget.

A vendéget...

Az asszony ügyesen leplezte zavart mosolyát. Nem akarta megsérteni a szarvast.

A vendég ugyanis jól megtermett, hatalmas agancsú szarvas volt. (Egész komolyan!)

A jövevény szót nem szólt. Talán nem is biccentett, hanem csak azért hajtatta le fejét, hogy agancsa bele ne ütközzék az ajtófélfába.

Valami baj lehet odakint az erdőiben, — gondolta Madame Thevenin, — különben nem jött volna ide ...

Az erdők vadja szénézett az előszobában. Szemmeláíthatóan idegesítette valami.

Talán a ruhafogas, mert hasonlít az agancsra? — találgatta magában Marianne.

— Sajóios, nem szarvas, csak fogas. Azért ne

tessék szomorkodni... — próbálta megvívasztalni az idegent.

Erre megszólalt a szarvas. Különös erdei akcentussal beszélt franciául: '

— Meeceh! Itt nincs fürdőszoba?

— Ön beteg, szarvas úr?

— Micsoda kérdés? — rázta agancsát a vendég.

Nyilván sebei vannak, szarvas úr, azokat akarja kimosni... Van a házban patikus ...

Az idegen dühösen toppantott vékony, szőrös lábával:

Mit képzelsz, Madame? Az én sebeimet itt nem fogják kimosni! Haha! Nekem még szükségem lehet azokra a sebekre!

Ahogy parancsolja, uram! — mosolygott Marianne.

— Milyen (közömbös nőszemély! — sóhajtott magában a szarvas. És vastag nyelvét lógatta.

Madame Thevenin kitérte előtte a belső szoba ajtaját. A szarvas belépett. Monsieur Thevenin, a férj nem szólt semmit. Claude és Gilberte, a gyerekek is nyugodtan folytatták az ebédet. Tudták, hogy nem illik vendégek agancsát kicsúfolni. És hátha éppen gyarmati állat a szarvas? Oly bonyolult tantárgy manapság a zoológia!

A szarvas valamit morgott, majd leült Monsieur Thevenin mellé. Marianne asszony új terítéket hozott, lerakta a vendég elé. Az erdők vad legénye végigette Theveninék menüjét. A bort azonban feleslegesnek találta.

Évekig élt a szarvas Theveninék házában. Nem

beszélt Vele senki, merthát miről beszéljenek kétlábúak az ilyen szőrös emlőssel? Viszont nem is bántották. Tudomásul vették, hogy szarvas, igazolták és a gyerekek sosem incselkedtek vele. Még véletlenül sem akasztották kis kabátjukat az agancsára. Pedig nagyon csábító volt ez az agancs.

Igaz viszont, hogy a vendég ismételten kifogásolta, miért nincs akasztó a gyerekek kabátján.

— Az ilyesmi nálunk nem szokás, szarvas bácsi!*
— magyarázta a kis Claude.

— Jellemző! — kacagott fel gúnyosan az idegen.

Theveninék nem sértődtek meg, mert nagyon sajnálták a szarvast és gyógyíthatatlan sebeit.

— Nagy baj van az erdőiben, — magyarázgatták egymásnak reggel, amikor az Erdők Koronás Vadja még aludt. Szőrzete kissé elkopott a háromszobás párizsi lakásban. Theveninék nem vették észre.

Valamelyik nap azután a szarvas lement a sarki borbélyhoz és levágatta agancsát.

Megnézte magát a tükörben. — Most pont olyan vagyok, mint ők, — érezte szomorúan.

Az ebédnél azonban mégis diadalmas várakozással pillantott Theveninékre.

Ezek nem szóltak semmit.

Nem vették észre.

— Hát nem látják, hogy épp olyan vagyok, mint maguk? — kérdezte a szarvas.

Marianne egykedvűen bólintott:

— Hát persze...

* Franciaországban csakugyan nem varrnak akasztót a ruhákra.

A szarvas másnap ebéd előtt aperitifre hívta meg Monsieur Thevenint. A monsieur udvariasan elfogadta a meghívást. A szarvas megveregette a vállát. Megitták az aperitifet.

— Miért oly boldogok maguk? — próbált hangsúlytalanul érdeklődni a szarvas. Már alig volt akcentusa.

Monsieur Thevenin nem hallotta a kérdést. Helyette a pincér felelt:

— Mert nem vagyunk szlávok.

— A szarvasok nem szlávok! — replikázott a szőrös emlős. — És különben is, már levétttem az agancsomat...

— Tiens, magának (agancsa volt? — csodálkoztak a franciák.

A szarvas másnap megkapta az amerikai vízumot és áthajózott New Yorkba.

MAGÁNJEGYZET AZ IDEGHÁBORÚ VÉGÉRŐL

1940 május 9-ről 10-re virradó éjszaka ismét megszólalt.

Az egér a szobámban.

Legalább három hete, hogy utoljára hallottam cincogni. Már azt hittem eltűnt, elbujdosott más szalodába vagy felszívódott a rózsatapétás falba, mert megérezte, hogy nem szeretem.

Igenis vállalom, hogy a modern nyugati idegháború kellős közepén erre a kis egérre haragudtam. Utáltam mohó kaparászását, vakbuzgó cincogását, céltalan motozását a könyveim és papírjaim között. — Mit akar tőlem ez a poros kis fenevad? — töprengtem magamban éjszakánként, amikor nem szólt a riadó és jó lett volna egyhuzamban aludni reggelig. — Hiszen nincsenek morzsáim, mit kutat a holmim között ilyen állati csökönységgel?

Annyira utáltam a szegény kis egeret, hogy még csapdát sem állítottam neki, a szállodásnak sem szóltam, nem értesítettem a macskákat, egyáltalán nem tettem ellene semmit. Nyilván azt akartam, hogy minden stratégiai fortély és művi beleavatkozás nélkül a

puszta, gyűlöletemtől semmisüljön meg. Kis idegháború volt ez köztünk és egész május kilencedikéig úgy látszott, hogy én győztem. Már három hete békebelien aludtam, nem volt légiriadó és az egércincogás is megszűnt.

Kilencedikén éjjel azonban váratlanul feltámadt a kis szőrös. Könyökömre támaszkodva, tehetetlen dühvel hallgattam az örök egéri kaparászást.

A papírkosaram táján dolgozott. Vártam, hogy átsurranjon az íróasztal mögül a szekrény alá. Ez volt a szokása. A szekrény alatt (rendszerint elhallgatott.

Most azonban nem sietett. Úgy látszik, rendkívül érdekes jegyzeteket talált a papírjaim között, szinte diadalmasan füttyörszett. — Biztosan a mosószámlámat rágja, — gondoltam. — No, valahogy ki kell bírni még azt a pár hetet a háború végéig...

Hiába próbáltam elaludni, nem hagyott. Egyre hangosabban motozott.

Volt valami szokatlan, idegenszerű él is a cincogásában.

Mintha megnövekedett volna, egértelenül nagygyá és diadalmassá.

Mi ez? Hogy szabad ilyen harsányan cincogni, hé?

Nézze, maga egér, engem ne fenyegetsen!

Ilyen vadul füttyülni még nem hallottam.

Hirtelen felüvöltött!

Az egér.

Üvöltött, süvített, bömbölt.

Sőt: szirénázott.

Ekkor megállapítottam, hogy álmodom. Egér nem szirénázik.

Micsoda álom!

Hát persze, idegháború ...

Hogy üvölt a kicsike! Tiszta sziréna.

Hm, furcsa... Miért álmodom, hogy szirénázik az egér?

Baj van, fel kell ébredni!

Felrántottam a szemem. Már hajnalodott, kint jajgatott a szürkület. Jajgatott, üvöltött, bömbölt. Csakugyan légiriadó volt.

A székre hajtott (ruháimra néztem. Motst gyorsan ki kellene ugrani az ágyból, villámgyorsan felöltözni, zsebrevágni nyakkendőt, pénzt, cigarettát, gyufát, valami olvasnivalót és lerohanni a pincébe.

Nem mozdultam. Elegem volt. Eddig két tucat riadóban vettem részt, egyetlen egyszer sem hullott bomba.

Milyen furcsán süvít a sziréna! Pedig most imár nem egér ...

Mégsem megyek le az óvóhelyre, asszonyok, gyerekek, rokkantak, idegenek és vének közé! A pincében az emberek veszekedősek és gyűlölködnek. Oly rosszul gyűlölködnek! Meg kellene már egyszer magyarázni a franciáknak, hogy milyen ferdén haragszanak. Minden igyekezetük elgörbül, másfelé ütnek, hadonásznak, csetepatéznak. Persze, óvóhelyen nem lehet magyarázni, rögtön lecsuknának érte. Másutt sem lehet magyarázni.

Jobb, ha ágyban maradok és nem mozdulok. Ez csak kihágás. Már eleget voltam pincében. Úgysem fognak bombázni. Épp most kezdenék el, amikor tavasz van, csillogó május és fehéren táncol a napfény

a kávécsészék peremén? Gyönyörű most Párizs, ezt a várost sosem fogják bombázni. Nem véres dolog ez, csak idegháború, rideg tréfa, nem szabad bedőlni neki. És álmos is vagyok.

Nini, elhallgatott a sziréna! Most már mindenki lent van az óvóhelyen, zsémbeskednek, zsörtölődnek, szidják az idegeneket. Igaz, vannak, akik csak hallgatnak, dobog a szívük és a szemüket meresztik. Ilyen például az a kis átlátszó lány is a rue Serpenteből. Vájjon most is a mi pincénkben van? Szép ez a pici nő, vékony, alig van, a ruhái is inkább csak jelzik a jelenlétét. Viszont a szeme, az nagyon van. Múltkor, három héttel ezelőtt, amikor az a félórás kis riadó volt, eltettem a szemét, két, fekete tűzgolyót vágtam zsebre, hú, de álmos vagytok! Ha most lemennék, visszaadhatnám a két golyót: — Tessék, mademoiselle, itt a két szeme... Tudom, szüksége van rá, csak ezzel a két golyóval tud így hallgatni, visszaadom. Háború van, idegháború, bizonyára bosszús leveleket kap a fiújától. Szegény, kint van a Magkiotban, tegye el szépen a szemét, idegen vagyok, nem az én háborúm ez. Még öt ilyen riadó és nem marad meg a testéből semmi. Egyre átlátszóbb lesz és a végén már csak a ruhája és a szeme fog ide lejárni a pincébe. Idegháború, kérem. Tessék szép leveleket írni a fiúnak, majd csak megnyugszanak mind a ketten. Írja meg, hölgy milyen gyönyörűen hallgat a szeme és én álmos vagyok, nagyon álmos. Egér is van a szobámban, egész Európát telecincogja . . .

Repülőgépmotorok zaja szakította meg az álmos tépelődést. Megszóltak a légelhárító ágyúk is. Az

ütemes pukkanás és a dudorászó berregés mély állomba ringatott.

Reggelig aludtam egértelenül, eseménytelenül, békebelien. A háziszolga ébresztett fel, becsörtetett a szobába és rámporolta a szenzációt: — Uram, vége a komédiának! Átlépték a belga határt, bombáztak, halottak vannak! Ezentúl tessék lemenni a pincébe! Megkezdődött a háború.

Benyúlt a köténye zsebébe, egérfogót szedett elő:

— A vendégek panaszkodnak, hogy éjjel lárma van. Ezentúl egérfogó lesz minden szobában.

PEDIG AZT MONDTÁK: NEM LESZ SEMMI!

Kilenc hónappal ezelőtt, ezerkilencszázharminckilenc augusztus végén még nemzetközi feszültségnek nevezték az idegháborút. Kormányfők leveleztek, külügyminiszterek utazgattak, Parisban apró, csaknem tapintatos falragaszokon behívtak két korosztályt, egyes utcai lámpákra felrakták a müncheni időkből ismert légvédelmi elsötétítő burkokat, de sokan csak a vállukat vonogatták és legyintettek.

— Nem lesz ebből a cirkuszból háború! — mondogatták.

Az egyik montmartrei borbélymester kiírta lezárt műhelye redőnyére:

A SZOKÁSOS ÉVI MOZGÓSÍTÁS MIATT NÉHÁNY NAPIG ZÁRVA

Még a Café de la Paixben is a német-orosz paktumra hivatkoztak egyes vállvonogatók.

— Tárgyalanná vált a háború! — lelkesedtek a Quai d'Orsay körül lebzselkedő ifjú béljósok.

— Sőt ellenkezőleg... — mormogta néhány idősebb befentes.

Nem hittek nekik. Az idegesség csak akkor kezdődött, amikor Daladier betiltotta a kommunista Humanitét Aragon vezércikke miatt. Azt írta ugyanis, hogy a német-orsz szerződés a tartós világbéke biztosítója.

Néhányan a fejüket csóválták, másnap alig lehetett a szabadlábba helyezésüket kieszközölni.

Tarkabarna nyárvégi napsütésben ácsorogtunk a Montparnasse-pályaudvar előtti téren Claudine-nal és csomó claudine-kodó hírlapíróval. A kis élesesű, gyögyörű, bolond montmartrei lányt a dinamikus amerikai riporter fedezte fel és tette népszerűvé nemzetközi sajtókörökben. Mindazt, ami annakidején a világsajtóban Helsinki-től Newyorkig „Egy kis párisi lány pedig így nyilatkozott” címen megjelent, kivétel nélkül Claudine mondta. A legtöbb tudósító valamiképpen szerelmes volt belé és igyekezett a gyermekien duzzadó kis ajkáról elröppent szavakat lehetőleg milliós példányszámban terjeszteni. A robbanékony, édesvad pici Claudine ezeken a vészterhes napokon megnőtt, karcsú, aprón gömbölyödő árnyéka beborította Európát, átnyúlt az óceánon, sőt megjegyzései néha mind¹ az öt földrész ebédlőasztalain pihegtek.

Szóval ott ácsorogtunk ezzel a fontos gyermekkel a pályaudvar előtt és a kövér Z. doktorra vártunk, akit a világhírű étterembe küldtünk ebédet fürkészni.

Claudine hirtelen a pályaudvar üvegcsarnokának te-tejére mutatott:

— Ti sem láttok semmit! Nézzetek csak oda!
Az üveglapokat mázolta valami létrás legény.

— No és? — legyintett az egyik délkeleti vállvonogató.

— Hát nem értitek? — háborodott fel a kislány. — Kékre mázolják az üvegcarnokot!

— Tudjuk; légvédelmi óvintézkedés! Tavaly *is így* csinálták.

— Dehogy! Én pontosan emlékszem: tavaly szeptemberében itt ezen a téren voltam szerelmes egy arab diákba és akkor nem festették be a pályaudvart! Most komolyabb a dolog ...

— Szóval, szerinted lesz háború?

— Nem hiszem, — nyilatkozott Claudine Bulgáriának — csak szigorúbban ijesztgetik egymást, mint tavaly. — Begörbített ujjakkal odakapott az újságíró arcához: — A miniszterek huh-huh-t csinálnak egymásnak, de a népet nem fogják ebbe belekevern...

— Miért?

— Mert a népek már túlokosok és túlsokfélét akarnak. Tegnap a Nagycsarnokban beszéltem a clochardokkal, ők is azt mondják, ilyen rossz viccet Franciaországgal nem lehet elkövetni. Senki nem értené ezt a háborút. Nem fog kitörni, ha csak meg nem bolondul valaki...

— Érdekes — mosolyogott svédül az egyik klodinkodó, — szórói-szóra ezt hallottam tegnap, csak valamivel illetékesebb helyen.

Most megérkezett Z. doktor. Izgatottan gördült ki a taxiból.

— No, ki ebédelt? — kérdeztük.

— Churchill! — lihegte a kövér fürkész. — Reggel érkezett, egész délelőtt tárgyalt.

— Beszélte veled?

— Már a sajnál tartott, amikor elcsíptem. Irtó komor volt, vastagon szelte a camembert-t és...

— Ne erről mesélj! Mit mondott?

— Keveset és rosszat. Szerinte nagyon komoly a helyzet, sőt szinte menthetetlen. Ne mosolyogjon, kislány, maga ehhez mégsem ért! Churchill teljesen pesszimista a békét illetően. Meg sem várta a feketekávé. .. Claudine, ne rugdosson! Kérlek benneteket, fogjátok *h* ezt a kislányt, végeredményben felnőtt családapa vagyok! . . Szóval baj van, háború lesz! Mit gondoltok, leadhatom a nyilatkozatot?

— Ideges volt Churchill?

— Nem, csak komor és türelmetlen.

— Ki az a Sörsil? — érdeklődött Claudine.

— Még nem tudjuk, — felelte valaki.

*

— Újabb őszi mozgósítást nem lehet csinálni Franciaországban, — mondták és teljesen elsötétítették Párizst, majd hadat üzentek.

A háború első napjaiban többszázezer párizsi vidékre menekült.

Gyűlölködő, elkeseredett pánik tört ki a fővárosban. A hangulat elsősorban az idegenek ellen fordult. Németül beszélő emigránsokat véresre vertek az utcán, vizet többé külföldieknek kávéházakban nem adtak, hiába bizonygatták, hogy ők Franciaország barátai.

*

Elrendelték, hogy minden Franciaországban tartózkodó külföldiről ujjlenyomatot kell venni.

A kerületi őrskabákon zajlott le ez a művelet.

Hosszú, riadt sorban ácsorogtak az idegenek a kommiszariátusok előtt.

Az arra haladó franciák kesernyés megjegyzéseket tettek, de tettelegességre nem került sor.

Csak egy kivételes esetről tudok. Valami cvikkeres idegen szólt a rendőrnek, hogy engedje be őt soronkívül, mert kereskedő és senki nincs az üzletben, mialatt ő itt várakozik.

A rendőr nyakonragadta a cvikkerest, földhözvágta, a csíptető eltört.

Még az idegenek közül is sokan adtak igazat a felháborodott rendőrnek.

*

Mindenki félt a gáztól.

A hivatalos városi gázmaszkelosztó helyeken csak francia állampolgárok jelentkezhetek, az idegeneket szaküzletekbe küldték.

A franciák ingyen vagy hosszú részlettörlesztésre kaptak állami gázmaszket.

A külföldiek még drága pénzért sem juthattak a boltokban álarchoz, mert ott nem volt.

Rendeletet adtak ki: meg kell büntetni mindenkit, aki gázálc nélkül jár az utcán.

A gazdag idegenek elképesztő feláron szereztek maszket. Mert félték a gáztól, a rendőröktől és volt pénzük.

A szegény idegenek számára pokollá vált az utca. Nem lógott semmiféle táská a vállukról, csupaszon jártak, mindenki láthatta, hogy nem franciák. A rendőrök

állandóan igazoltatták őket. Igaz, hogy általában nem kaptak büntetést. De minden igazoltatásnál rögtön zajos, megalázó csoportosulás keletkezett körülöttük.

Sok idegen álgázmaszkkal védekezett. Üres dobozokat, mindenféle táskát, tokot aggattak a vállukra. Gáz-támadás esetén ez nem használt volna, de a bántalmazások ellen kitűnően bevált.

A gyűlölethullám csak akkor simult el valamicskét, amikor elrendelték az ötven éven aluli finemű német állampolgárok internálását.

A rue Lafayetten feltűnt egy nagylábú néni. Neki-estek, lerántották róla a ruhát: kiderült, hogy német emigráns férfi. Női ruhába öltözött, mert nem akarta, hogy internálják.

Később megengedték, hogy külföldi állampolgárok önként jelentkezhessenek katonának. Ez is csökkentette az ideggyűlölet zajosabb megnyilvánulásait.

Az első hetek vihara és a lengyel hadjárat befejezése után szerényen izgalmas hónapok következtek.

Csak idegháború volt.

Időnként megszólaltak a szirénák, de bomba nem esett.

A háború heveny tüneteinek elmúlásával csaknem a békebeli keretek közé csendesedett a párisi idegenutálat.

Franciaország férfinépsége a Maginot-vonal erődéiben várta a „fura egy háború“ befejezését.

A vidékre menekült asszonyok és gyermekek visszaszállingóztak Párizsba.

A vicclapok ötletes különszámokat adtak ki a hadi-

ápolónőkről, a szabadságos katona viszontagságairól és a segédszolgálatos nakatoriákról. A zsúfolt revűszínházakban nagy sikere volt a háborús sanzonoknak.

Csak az idegeket örölte egy titokzatos, láthatatlan, óriási gépezet. Nyikorogtak, csikorogtak a kerekei, időnkint börtönbe vetettek embereket, különös pletykák terjedtek el, valahonnan szüntelenül áradt az optimizmus: nem lesz semmi, már megbeszélték, hogy komolyra nem fordulhat a játék, majd csak megegyezünk valahogy írásban, zöld asztalnál, nem kell az ügyben személyesen részt venni, buta pereskedés az egész, majd az ügyvédek elintézik ...

EGY HÓNAPPAL AZ ÖSSZEOMLÁS ELŐTT.

1940 május 17-én a holland ellenállás megtört, a németek az úgynevezett második belga védelmi vonalat ostromolták, már Brüsszelért folyt a harc. Tegnap tréfás cikk jelent meg az egyik déli lapban Párizs várható idegenforgalmáról. A Fény Városa még a háborúban sem veszítette el hagyományos vonzerejét, a cikkíró felsorolta, hogy a tengerentúli filmsztárok közül kik készülnek nyárra Párizsba, majd humoros fordulattal célzást tett Göbbels német propagandaminiszter néhány nappal ezelőtt elhangzott beszédére, amelyben bejelentette, hogy a francia főváros június 15-én a Wehrmacht kezében lesz. A bohó kis cikket vidám rajz is tarkította: Hitlert ábrázolta vieux boulevardiemak öltözötten, amint Párizs nyári idegenforgatótagában sétál. Néhány titokban aggódó kávéházi embert megnyugtató ez a rajz: ha tréfálnak, nincs komoly veszély. Tegnap este még senkisé sem sejtette, hogy Göbbels mindössze egy nappal tévedett. A németek nem június 15-én, hanem már 14-én reggel bevonultak Párizsba.

A hangulat viszont tagadhatatlanul bosszússá sűrűsödött. Megint nagyon rossz volt külföldinek lenni Párizsban. Görcsösen szűkszavúak lettek az idegenek a boltokban

és a földalatti villamos tolongásaiban, mert féltek a rossz kiejtésüktől. Az utcákon matracos autók robogtak, Hollandiából és Belgiumból jöttek menekülőkkel. A kocsni tetejére kötött vastag ágynemű bombaszilánkok és gépfegyvergolyók ellen védte az utasokat. Néhány autó vérfoltos is volt. Időnkint hosszú biciklikaravánok cikkáztak a bulvárokon. Fiatalabb és kevésbé jómódú belgák kerékpáron menekültek. A párizsiak a fejüket csóválták, néhány külföldinek borsódzott a háta. Ismertem egy franciabarát nemzetiségű középeurópai látszerészt, aki éjjel-nappal derekára kötött táskában félkiló tanúsítványt és ajánlólevelet cipelt magával. A látszerész nem tudott franciául. Nagyon félt a légiriadóktól, nem is annyira a bombák, mint inkább az óvóhely miatt. Hiányos nyelvtudása állandóan botrányt keltett a pincékben. Igazoltatták, meg akarták verni, ki akarták dobni. Szegény látszerész hiába motyogott valamit a származásáról, hűségéről és egyebekről, minden alkalommal akadtak izgága uszítók, akik ellene bősztítették a franciákat. Ezért volt kénytelen hatóságoktól és nevesebb emberektől ajánlóleveleket kérni a riadó-pincék közönségéhez. Ezek a levelek bizonygatták, hogy a látszerész jó fiú, nem bánt senkit, nem tehet arról, hogy Párizsban van, hagyják élni, majd kimegy a pincéből, ha vége a riadónak. Húsz nappal később öngyilkos lett a látszerész. Menekülés közben nadrágtartójával felakasztotta magát egy nyárfára az orléansi országúton. Francia nyelven írt búcsúlevelet. Szótárból kínosan kiböngészett és hibásan összefűzött szavakkal közölte, hogy meghal, mert fél a jövőtől.

Sokféleképpen van háború.

Olyképpen is, hogy az embernek nincs pénze. Má-

jus 17-én reggel még csak Belgiumot és Hollandiát sajnálták Párizsban, de pénzt már nem kaphattam a lapjaimtól. Hiába telefonáltam az ügynökségeknek, a bizonytalanlanná vált külföldi szerkesztőségekre hivatkoztak és a zűrzavaros postaforgalomra. Felháborodottan csodálkoztak, hogy ilyen időkben is pénzre van szükségem. Az offenzívák általában moratóriumos hangulatot keltenek és kitűnő alkalmak a nemfizetésre. Nagy csaták idején váratlanul nem szignálnak a vezérigazgatók, felszívódnak a cégvezetők, megbetegednek a könyvelők és ebédelni mennek a pénztárosok.

Elhatároztam tehát, hogy középeurópai megoldáshoz folyamodom: betekintek a kávéházba. A kávéház védett sziget, gondolkodni lehet és vérzivataros napokon pénzügyi csodák csak ott történnek.

Elhagytam a szállodámat és a boulevard St. Germainen a Deux Magots felé indultam. Gyönyörű pasztelszínű párizsi délelőtt volt, de rögtön megállapítottam, hogy történt valami. Az autóbuszok eltűntek, a rendőrök puskát és rohamsisakot kaptak. A tízperces úton háromszor igazoltattak. A kávéház előtti padon az elegáns Ann Olsen ült királykék kosztümben és keresztberakott lábbal éhezett.

— Nem tud bevinni a kávéházba? — érdeklődött.
 — Igen éhes vagyok. Reggel bent voltam a lapnál, de nem kaptam pénzt. Csak nyolc-tíz nap múlva jelenik meg a cikk.

— Hát nem fizetnek előre?

— A divattudósítólány gúnyosan mosolygott:

— Tudja mit mondtak? Hogy ki tudja, mi lesz a divat nyolc-tíz nap múlva és... Hát ezt találja ki!

— No?

— ... és ki tudja, hol lesz a szerkesztőség nyolc-tíz nap múlva? Hát nem örültek ezek? Minek viselnek háborút, ha nem bírják idegekkel? Tiszta defetizimus divatcikket nem kifizetni! Mondja, lecsuknak, ha most éhenhalok?

Ann Olsennek mégis szerencséje volt, mert már június elején autós honfitársra bukkant, aki levitte magával a Rivierára. Tipikus menekülési karriert csinált. Izgalmában és bánatában három hónap alatt elszórta barátja pénzét, most mindketten meleg szendvicseket árulnak illegálisan Marseillében.

Akkoriban azonban roppantul szégyeltem, hogy nem volt pénzem Ann Olsen éhségének bonyadalomimences csillapítására. Kénytelen voltam őszintén feltárni bosszantóan hasonló helyzetemet. A lány arca azonban felragyogott a dadogásomtól:

— Nagyszerű! Már azt hittem, hogy csak divattudósítókkal bánnak így a lapok. Remek! Hát maga is? Nagyszerű! Tudja, milyen önbizalmat öntött most belém? — kiáltotta diadalittasan, majd gyors mozdulattal lerúgta lábáról a cipőt, villámsebessen lehámozta a harisnyáját, zsebrevágta, visszabujt a cipőjébe és elrohant.

— Most már mindenre elszántam magam! — üvöltötte a túlsó járdáról. — Kérem, üljön be a kávéházba, tíz perc múlva ott leszek!

A Deux Magots ilyenkor reggel még üres volt. Vájon mit fog most elkövetni Ann? Mire szánta el magát így mezítlábasán? Viszont tíz perc múlva visszajön. Fura. Belemélyedtem a reggeli lapokba.

Kis kommuniké, egészen apró kommuniké adta hírül az olvasóknak, hogy a hadvezetőség a mai naptól fogva

hadizónának nyilvánította Párizst. Csupán az egyik később megjelenő lap látta el rövid széljegyzettel a hírt: „A francia főváros a mai naptól fogva haditerület, szerves része a frontnak. Nagy megtiszteltetés ez nekünk, párizsiaknak ...“

Tehát ezért kaptak puskát és rohamsisakot a rendőrök.

Az autóbúszközlekedés egyelőre szünetel Párizsban, irták még a lapok, a kocsikat csapatszállításra foglalták le.

Sedannál olyasmi keletkezett, amit sztratégiai nyelven „zseb“-nek neveznek. Egészen kicsi ez a zseb, szóra sem érdemes, csupán az történt, hogy immár francia földön támadnak a németek.

Oly szép a reggel a Deux Magotsban. Halk, finom és derűsen tiszta. Most is lábujjhegyen surrant be a napfény valahonnan a Saint Sulpice-templom felől. Végiglibeggett a terrazonon, majd a nyitott ajtón besuhant a kávéterembe és könnyedén, szellősen helyet foglalt a párizskoptatta pamlagokon. Aranyszőke lett tőle a rozszant Deux Magots. Ugyanekkor népszerű típusú 23.450.— frankos fekete Citroen kanyarodott a bejárat elé. Saftinger szállt ki belőle.

Saftinger már tizennégy éve él Párizsban, karriert csinált a rövidáru szakmában. Ezerkétszázfrankos rozsdabarna öltönyben rohant be most a kávéházba, egyenesen felém, fején katonasapka volt.

— Hallotta? No, mit szól hozzá? — rogyott le melém halálsápadtan. — Bekerültünk a hadizónába! Mi lesz velünk? Végünk van! . . .

— Meg kell szokni, Saftinger, — feleltem csendesen.

— Ezt nem lehet megszokni!

— Mondja, Saftinger, miért van a fején katonasapka?

A citroentulajdonos a fülemhez hajolt:

— Hát nem tudja? Tegnap behívtak, de valószínűleg csak a jövő héten visznek ki a frontra, mert még nincs egyenruhájuk számomra. Egyelőre csak ezt a sapkát adták. Mondja, most már Párizst is úgy fogják bombázni, mint Hollandiát? Mi lesz velünk? Nem lehet haditerületen élni! El kell menni innen ...

Ebben a percben robogott be Ann Olsen. Arca ragyogott, de fakóvá komorodott, amikor meglátta a sápadtan sugdolódzó Saftingert:

— Mi az? Mi baj van?

— Bekerültünk a hadizónába! — nyögte Saftinger.

Ann elpityeredett:

— Meg kell halnunk? Milyen kár!... És éppen most, amikor sikerült eladnom a harisnyámat!...

— Micsoda?

— Negyvenötbe került, valódi hernyóselyem! Húszat kaptam érte a szobalánytól a szállodában... Szóval végünk van, Saftinger?

— Dehogy, Ann, — mondtam, de mit fogsz csinálni harisnya nélkül?

— Miért? Ebben a melegben minden nő csupaszon jár Párizsban. — Leült velünk szemben és felcsapta bal lábát a pamlagra: — Hát nem jobb így a lábam, Saftinger úr?

— Hogyne, kérem. Jaj, csak béke volna...

Ann visszavonta a lábát és hatalmas reggelit rendelt. Eszembe jutott, hogy nincs pénzem és megkértem Saftin-

gert, vigyen el kocsiján az Operáihoz. Otthagytuk Annt. A rue Rivolin dőcögtünk, amikor halk pukkanással megszólaltak a légvédelmi ágyúk és Saftinger őszinteségi rohamot kapott:

— Nézze, uram, bevallom magának, ez a katonasapka huszonöt frankba került. Most vettem a Lafayetteben.

— Hát nem katona?

— Nem vettek be. De kérem, erről ne szóljon senkinek. Rémes, hogy üvöltenek ezek az ágyúk! Nem kapunk valami szilánkot? Talán jobb lett volna acélsisakot venni, de ebből csak polgárit kapni. Huh, hogy szólnak az ágyúk, az ember megsüketül! Mingyárt riadó lesz!

Ha megszólal a sziréna, akkor mára vége minden pénzszerzési lehetőségnek — gondoltam magamban és megkérdeztem:

— Mondja, Saftinger úr, miért vett katonasapkát?

Sóhajtott:

— A feleségem miatt. Már hetek óta öldös, hogy menjek ki a frontra. Kibirhatatlan! volt az életem. És azonkívül az emberek miatt. Nem lehet itt már civilben járni. Igaz, hogy kocsim van, de a kávéházban és otthon *is* kell valami védelem. Ezzel a sapkával most kihúzhatom még két hétig, de hogy azután mi lesz, nem tudom... Elbujdosom...

Most megszólaltak a szirénák. Légítámadás lesz, vége a pénznek, ebédnek, vacsorának. Saftinger a legközelebbi sarkig kanyarodott, mert „ott jó tágas, ismerős óvóhely van és odajárnak a rövidárusok is“.

Elbúcsúztam az álkatonától. Lassan ballagtam le a rue de Rivolin, az Opera felé. Ha ez a riadó délig is el-

tart, nem mehetek már sehova. Délután Párizsban nincs pénztár. Az utca rohamosan ürült. Rámfűyült egy rendőr:

— Siessen, uram, nem lehet most andalogni!

Apró Viviane Romance futott előttem szatyorhálóval. Rámutatam:

— A hölgygel vagyok! Nem ismer valami kellemes pincét itt a közelben?

— Rue du Louvre tíz! — üvöltötte a rendőr. — Jó mutatást!

Mégis tavasz van és Párizs. Lementem a rue du Louvre-i ház pincéjébe. Csakugyan kellemes, csendes óvóhely volt nyugodt emberekkel. Vagy húszan üldögéltek a félhomályban. Letelepdedtem a padkára, elővettem jegyzőkönyvemet és valami biztató délutáni telefonszámot keresgéltem. Időnkint távoli tompa dörrenés remegtette meg a falakat, néhányan felnyögtek. Egyetlen halványan kecsegtető telefonszámot sem találtam a békebeli noteszban. Hiába, nincs mentség, kölcsön kell kérni vagy eladni valamit, éreztem egyre határozottabban. Már sóhajtni is akartam, amikor hirtelen becsukta valaki a noteszomat:

— Ne törje a fejét, kérem!

Iréne volt, világhírű, viharvert esőköpenyében.

— Eladtam gyermekünket, — közölte mélabús mosollyal. — Reggel óta már legalább hatszor kerestem telefonon a szállodában és az összes kávéházakban. Kétezer-négyszázat kaptam, tessék az ezerkétszáz...

Eltettem a kerek papírlapdává gyűrt bankjegyeket. A hangsúlyozott nemtörődömségnek és valamilyen homályos tapintatnak nagyvilági elegye volt a pénzáadásnak ez a módja. A helyzethez illő szavakkal dicsértem a vélet-

lent és Irene eladótehetségét. Az esőköpenyes nő türelmetlenül legyintett és vékony száját biggyesztette. Elmondta, hogy gyermekünket az ismert amerikai ügynökségnek adta el örökáron a háborúra való tekintettel. Gyermekünk európai trónkövetelő volt, hetvenéves törvénytelen uralkodósarj és cipésmester Párizsban. Róla csináltunk közösen riportot bő fényképanyaggal.

Irené ugyanis riporterno, cédrusalakú, pácoltarcú, meghatározhatatlan korú és szépségű csodalény, illetőleg áiomhercegnő. Eddig még soha senki pontosat nem mondott róla. A Véletlen bűvös papnője Irené, a vele való kapcsolat váratlan és megdöbbentő fordulatok szakadatlan láncolata. Riportot személyesen írni sosem szeretett, de viharvert sárga esőköpenyét a világ valamennyi számottevő szerkesztőségben ismerik és tisztelik. Babonás rajongással hiszik, hogy ez az előkelően csapzott nő mindent három héttel előbb tud meg — véletlenül.

Most is leült mellem az óvóhely padkájára és így szólt:

— Mon cher ami, kibérlem magát egy hónapra. Tegnap megállapodtam az amerikai sajtóügynökséggel: a háború még négy hétig fog tartani. Holnap kimegyünk a frontra és június közepéig húsz haditudósítást küldünk Amerikának. Reggel startolunk kocsin. Kérem, ne szóljon közbe, tudom, mit akar mondani. A szükséges engedélyeket ma délután megszerezzen. Van egy úr az Elyséepalotában, aki véletlenül atyai jóbarátom. Csak véletlenül nem ő a köztársaság elnöke, de még így is egyetlen csendes szavával el tud intézni mindent, ha nincs éppen reumás napja. Tegnap véletlenül együtt vacsoráztunk, két óraker felhívjuk telefonon, félnégyre kérünk tőle audienciát,

négykor megkapjuk a laissez-passert, félötör felvesszük az előleget az ügynökségen, ötkor kocsit vásárlunk, a többi apróságot is elintézzük estig, azután vacsorázunk, táncolunk, alszunk és reggel indulunk. Szerzünk egy írógépet és egy gyógyszeres ládikót is. Lám, vége a riadónak, gyerünk ebédelni ...

*

Irene kettőkor az étteremből felhívta az Elyséepalotát. Odaadta nekem a póthallgatót: — Drága hercegnőm, remélem, kitűnően ebédelt? — turbékolta az Elyséből a teljhatalmú hang. —... ó, köszönöm, remek napom van, a térdem csodálatosan! ifjú! ... Rendelkezék velem, kedvesem! ... ó, hiszen ennél misem egyszerűbb! Mikor óhajt indulni?... Ejnye be sürgős, de kérem, kegyeskedjék csak hozzám felfáradni, a legbűvösebb útilaput kötöm majd bársonyos talpacskájára! . . . Rendben van, mondjuk félötör itt várja íróasztalom az engedély ... Jó, kérem, meglesz félnégyre is ...

— Jobb, ha megvár a biztróban, — mondta két perccel félnégy előtt Irene a Place Beauvaun, — túlsok formalitás kell a közép európai hírlapírók bebocsátásához. Négyre visszajövök, de sört igyek, ne feketét.

Leültem a kiskocsmá terraszára, szembe a köztársaság elnökének palotájával. Valaki az asztalon felejtette a francia középosztály kedvenc irodalmi és politikai hetilapját. Ereztem, megint igaza volt Iréne-nek, itt sört kell rendelni. Előszó« Roland Dorgelés cikkét olvastam el. A „Croix de bois“ világhírű írója ismét haditudósító lett, első riportja a Paris — „Valahol a nyugati hadszíntéren“ között megtett mozgalmas autóútról számolt be fáradtan,

szomorúan, szinte bosszúsan. Mennyivel vidámabb és bizakodóbb volt Dorgelés hangja három évvel ezelőtt Budapesten, amikor a Margitszigeten nyilatkozott lapomnak Léon Blum „figyelemreméltó kísérletéről“. Néhány hónappal ezelőtt megkertem Dorgelést, nyilatkozzék a békekötésutáni Európa újjárendezéséről. A tervezető hozzászólást rezignáltan háritotta el. Bágyadt kézlegyintése akkor még feltűnően hatott.

Dorgelés haditudósításában is érezhető volt már az a bizonyos nyomasztó francia titok, amelyet oly sokan szeretnének most megfejteni.

Sokkal élénkebb volt azonban a kp vezércikke. Az idegenek ellen írták, oly fogcsikorgató dühhel, mintha Franciaország nem is Németország ellen viselne háborút. „Hol késnek a sortüzek?“ — felkiáltással követelte a cikkíró a Franciaországban élősködő külföldiek azonnali likvidálását. Nem határozta meg pontosan, milyen réteget nevez élősködő és áruló idegennek, az olvasó találgatásaira és személyes indulataira bízta cikke megértését. A francia bírák tehetetlenségén is méltatlankodott, mert megtörtént, hogy valamilyen közép-európai mérnök pert nyert egy francia nagyiparos ellen. Oly kétségbeesetten követelte a nemzeti összefogást és a tisztogatást, oly látnoki rémülettel festette le a mindenholnan leselkedő belső veszélyt, hogy francia kellett, hogy legyen a talpán, akinek nem szállt inába a bátorsága ennyi kuvikoiástól. Hirtelen megértettem az óvóhelyeken egymásnak nekimenő polgárokat, a furcsán szitkozódó asszonyokat, a mindenütt felbukkanó hisztérikus gyanakvást és Daladieu nyöszörgő sutaságát. Nagy baj van.

— Nagy baj van! — lihegte Iréné. Le sem ült, a

karomat rázta: — Fizessen, gyerünk innen! Ülünk kocsi-
siba, menjünk messzire, ezt nem bírom! ...

Még soha ilyen felindultnak nem láttam Irénét. Hangja elcsuklott, orrcimpája vadul remegett, vékony ajkát teljesen felszívta a sápadtság.

— Idefigyeljen, barátom, — suttogta a taxiban, — vége mindennék! Fuccs a hadiitudósításnak, fuccs Franciaországnak, a háborút elvesztettük! ...

— Dehát mi történt, Iréné?

Elkezdett hahotázni:

— Kérem, nevetnem kell, mert most szégyellem először életemben, hogy francia vagyok. Gyalázat, ami itt történik! Nőkre kellett volna bízni ezt az országot, nem ilyen pipogya öregurakra! Hát idehallgasson: az egész Elysée csomagol! Pakkolnak, érti? Két órákor, amikor telefonáltam, még ragyogó hangulatban évődtek, udvaroltak és teljhatalmúak voltak. Most négy óra van és vakmennyi teremben megkergült vénemberek tipegnek, jajveszékelnék és tintatartókat borítanak fel eszeveszett réműletükben. Alig tudtam a barátomat megtalálni, valamilyen mellékhelyiségből kellett előráncigáltatnom. Nem jutott szóhoz, percekig eszelősen hebegett, azután könyörgött, hogy csomagoljak én is azonnal és menjek vidékre. A kormány ma este indul, az elnököt is délre viszik. És tudja, mindez miért? Hahaha, meg kell szakadnom! Értse meg, ezek a bácsik attól félnek, hogy huszonnégy órán belül bombázni fogják Párizst! Képzelve, azt hitték, a háború sosem fog kitörni! Halló, szóljon a sofőrnek, vigyen az Austerlitz-pályaudvarra! És attól is félnek, hogy a németek holnap tízezer ejtőernyőst pottyantanak le Párizsra. Ha a kormány ma este meglóg, kitör a pánik és nem akad

többé senki, aki feltartóztathatná. Mondja, maga érti ezt? Hát csakugyan azt hitték, hogy ez a drága, kedves, kényelmes, finom és tapintatos idegháború örökké fog tartani? Hát nem sejtik, miről van szó? Maga is férfi, feleljen! Hiába próbáltam csillapítani Irénét, egyre dühösebben hajtogatta, hogy áruulás történt:

— Emlékezzék a szavaimra, barátom! Nagy szomorú aljasságot követtünk el, mi franciák! Becsaptuk önmagunkat és becsaptuk a világot! Áruállással harcoltunk az áruulás ellen, a történelem legkeserűbb orvosságát fogjuk ezért lenyelni! Pe ez orvosság lesz, kérem, higgye el nekem! Az öregekben bízunk, mert azt hittük, megnyerték a háborút tizennyolcban...

A taxi megállt a pályaudvar előtt. Iréné a kezét nyújtotta:

— Ä bientôt, mon ami! Bocsássa meg, hogy így elrontottam a délutánját. Kár tovább beszélgetnünk, úgysem írhatjuk meg, amit tudunk. Én most elutazom.

— Elutazik? így minden csomag nélkül?

— Ne aggódjék, nem megyek messzire, csak némi kerülővel Angliába, — mosolygott Iréné. Kiszállt a kocsiból, megállt a járda szélén, várta amíg elindulunk, azután zsebbe süllyesztett kézzel összehúzta ócska esőköpenyét és csak a szemöldökével intett búcsút.

*

A Place Mauberten elküldtem a taxit, s a Szajna-parton gyalog elindultam a Quartier Latin felé. Elhatároztam, hogy betekintek a Flore-ba, viszek valami pénzt Ann Olsennak, szegény biztos már megette reggel óta a harisnyáját.

Irénen és ezen a különös, sokrétű köztársaságon: töprengtem az ibolyáskéken ópárizsivá alkonyodott Szajnaparton. Szinte béke volt most itt a könyvárusok, templomok, régiségkereskedők, cammogó arabok, búbajos, kacagatóan okos diákleánykák és tarka egyetemi ifjak város-táján. Ki hinné, hogy itt néhány órával ezelőtt légiriadó volt, hogy a városhoz: tartozó ország északi határán most egy seb tágul' halálos gyorsasággal és hogy ennek a vidékman ballagó népnek a kormánya már másfél óra óta készül eszeveszett kapkodással a menekülésre? Az esőköpnyes riporter nő szavai nem mentek ki a fejből, micsoda Cassandrával utaztam én taxin! Iréné francia, de Dorgelés is francia, a rue rivolibeli rendőr, a sortüzet követelő vezércikkiró, az Elysée halálravált urai és azok, akiket az utóbbi napokban százával csuktak börtönbe is mind franciák. Igen, ez az a bizonyos ellentmondó sokféleség, amelyet oly nehezen értünk meg Középeurópában, ez a bizonyos szeleburdi okosság, rendetlen életigenlés, súlytalan vállalás, fegyelmezetlen halálfélelem meg egyéb szervezetlen gyarlóság és nagyszerűség készlet bennünket állandóan sértődött felszólamlásokra.

Hirtelen összefutott a tömeg a rakparton. Mindenki felnézett az égre, irtózatos hadonászás és hangzavar keletkezett. A Notre Dame felett egy ejtőernyő ereszkedett le Párizsra.

Az emberek egyrésze rémulten küldözgette egymást a pincékbe, mások viszont késekért, dorongokért, vasdarábokért rohantak a boltokba. Sokan ordítottak, egy külföldit felpofoztak, néhány esernyős úr rávetette magát a rendőrré és tombolva követelte, azonnal értesítse a prefekturát, csendőrséget, katonaságot, belügyminisztériumot,

a mentőket és a Paris Soirt. Az ejtőernyő-szakértőkkel dulakodó rendőr nagynehezen feltépte az utcai riadó-telefonszekrény ajtaját és belebőmbölte a kagylóba, hogy túlsó parton német légi gyalogos ereszkedik le a városra. Közben az örmény fűszeres gyorsan becsukta a boltját, egy cseh asszony elájult, két osztrák összeverekedett, a lengőszakállú szajnaparti könyvárus eladott egy lexikont és a sarki mercerieben két tucat patentgombot és másfél-méter kék fehérműszalagot vásárolt a irtue Saint Louis en Ile-beli borbély városnegyedszerte csodált gyönyörű felesége.

Az ejtőernyős katona eltűnt a jobbparti házak mögött és Párizsban még a késő esti órákban is mesélgettek róla a házmesterfülkékben meg a bisztrókban. Sosem derült ki pontosan a valóság, állítólag valami francia pilóta ugrott ki a gépből meg nem állapítható okból.

A Flóre-kávéház már zsúfolt volt. Valamikor a párizsi filmvilág találkozott itt, de a háború óta megváltozott a helyiség jellege. A könnyező mellékutcák kis szállodáiban emigráns kormányok ütötték fel a székhelyüket, menekült államférfiak és csalódott hadvezérek költöztek a művésznegyed olcsó szobáiba. A háború folyamán fellángoló idegengyűlölet céltáblájává lett Montparnasseról a St. Germain des Prés-templom és a Flore tájékára vonultak vissza a megriadt intellektuelek is, a már régebben itt letelepedett angolok és amerikaiak közé. Különleges nemzetközi sziget lett az idegháborúban a Flore, védett terület, amolyan latinok közé beékelte angolszász protektorátus. Itt még hosszú ideig lehetett nyugodtan nem-

angol idegen nyelven beszélni, sőt csendesebb délelőttökön németül is. Esténkint osztrák politikusok, cseh képviselők, miniszterek, lengyel tábornokok itt magyarázgatják angol és amerikai újságíróknak, hogyan is történt, mit kellett volna tenni, ki volt a hibás, ki követte el annak idején a baklövéseket és ki készül most újabb ballépésekre. Aránylag olcsó volt a fekete és tapintatos a kiszolgálás. Számptalan tengerentúli haditudósítás készült a Flore-ban.

Érthető tehát, hogy leplezetlen idegességgel figyelték ezt a kávéházat valamennyi ítéscről. A közigazgatás illetékes szerve már néhány hónappal ezelőtt intézkedett, hogy a csehek és a lengyelek ritkábban és főképp ne tömegesen járjanak ide, mert a közhangulatra való tekintettel nem tartottak kívánatosnak semmiféle masszív idegentömörülést. Engem is felkeresett egy úr és közölte, hogy Franciaország a szabadság hazája lévén nem kifogásolja újságírói működésemet, de határozottan rosszalja, hogy esténkint a Flore-ba járok. Magyarország állásfoglalása még nem tisztázódott, igyam másutt a feketémet.

Most is bizonyos szorongással tértem be a kávéháziba, mert igen kínos, ha az ember illúzióit közhivatalnokok rombolják le. Ann Olsen a katonafeleségek asztalánál vendégszerepelt. Nyilván már régen elfogyott a hús frankja és most divattanácsokat osztogatott.

A „katonafeleség“ új háborús rangfokozat volt, főképp külföldi nők viselték szembeszökően. Miközben férjeik Barcarésben vagy más idegenlégiós táborban részesültek katonai kiképzésben, ők itt gyűltek össze esténkint egymás vigasztalására, támogatására és pénzszerzési értesüléseik kicserélésére.

A katonafeleségek napi tizenkét frank hivatalos se-

gélyben részesültek. Ezenkívül lakbértüknek csak egyharmadát kellett fizetniük és ha gyermekük is volt, külön pótszégyelyt kaptak. Az idegenlégiós katonák hozzátartozói hadiszégyely szempontjából épp olyan elbánásban részesültek, mint a francia állampolgárok, nem tettek különbséget köztük. Nagyon sok emigránsnőnek ez a hadiszégyely volt a létalapja, sőt a 16—22 éves középeurópai katonafeleség korosztály számos tagjának ez a havi háromszázhatvan frank volt élete első rendszeres jövedelme, illetőleg ez volt az első pénz, amelyet férjük keresett meg számukra.

Viszont sok bajuk volt a tartózkodási és munkavállalási engedéllyel. A hivatalos apparátus nehézkesen mozgott, nem tudta egycsapásra leküzdeni a hagyományos ellenszenvet és bosszús intézkedéseivel rejtélyes ellentmondásokba keveredett. Magam is ismertem olyan idegenemzetiségű katonafeleséget, aki kiutasítási végzést kapott, miközben férje a fronton harcolt, a pénzi oldalán. Igaz, hogy az ilyen kiutasított vagy toloncházba került katonahozzátartozók ügyét némi futkosással, előszobázással, erélyes rimánkodással vagy gerinces megalázkodással el lehetett intézni. Franciaországban az igazság akkoriban valóban csak a türelem és a kitartás kérdése volt.

Az idegenek katonáskodásával szemben tanúsított sokrétű magatartás is szerves része a francia titoknak. Hivatalosan nem csináltak túllelkes propagandát az idegenlégióknak, inkább rendőri intézkedésekkel, tartózkodási engedélyek megvonásával, kiutasításokkal gyakoroltak nyomást a külföldiekre. A közhangulat egyrészt követelte az idegenek besorozását, másrészt pedig szenvedélyes bizalmatlansággal fogadta vitézkedésüket. Sosem fogom

elfelejteni annak a középeurópai fiúnak az esetét, aki a honi szokásokhoz híven dagadó kebelével közölte francia leánykájával, hogy immár ő is Marianne katonája, mert önként jelentkezett és alkalmasnak találták.

A lány, valami csodás kis Ginette vagy Yvette, ránézett a barbár ifjúra, félrehúzta a száját és így szólt:

— Nem értem magát? Miért megy katonának, ha nem muszáj?

— Mert harcolni akarok Franciaországért!

— Hogy mondhat ilyen ízléstelenséget! — felelt lesújtó gúnyal a lány. — Micsoda tolakodás ez? Mit akar vele elérni?

A francia kispolgár gyanúsra találta az idegenek háborús lelkesedését. — Hohó! — mondogatta. — Ez a sötét külföldi mindenáron franciául akar hősi halált halni, hogy megkaphassa a tartózkodási engedélyét! Micsoda barbár trükk! Ismerjük már ezt: Liberté, Égalité — Carte d'identité! Nekünk is csak azért kell most vele a frontra kimennünk, hogy ő ott hősködhessen! Sőt talán az egész háborút is csak azért találták ki ezek az idegenek, hogy majd tömegével kaphassák meg a francia állampolgárságot és elvegyék a kenyereinket! Csalás ez a vitézkedés, bennünket nem lehet becsapni!...

Persze voltak kivételek is, lelkes összeborulások és megkapó bajtársiasság. De csak kint a harctéren, a Hinterlandban sziszegett a xenofóbia. Egyetlen szóval sem állítom, hogy az idegen katonák mind magasztos önzetlen lények, szent célért küzdő harcosok voltak, akik szabad elhatározásból és minden gyakorlati mellékgondolat nélkül álltak a francia lobogó alá. Sőt igen nagy volt a határozottan ellenszenves szemfogatók és ravasz kombinál-

gatók tábora, a bennszülött kispolgár csak ezeket látta, gyűlölte tragikus körmönfonságukat és asszimilációért lihegő mohóságukat. Érezte, hogy testi épségük és életük kockáztatását hasznos üzleti befektetésnek tekintik. Nagy baj volt mindez.

Ann intett, hogy üljek le közéjük és hallgassam meg Juditkát.

Juditka elkeseredetten sírdogált. Lehetett vagy ötven éves, férje a közép európai Miksa bácsi tegnap vonult be az idegenlégió kiképzőtáborába.

— Csak negyven frankot hagyott nekem házbérre, — sírdogálta Juditka néni — Ma odamentem a szállodásnőhöz, és azt mondtam: „Madame, itt a negyven frank, amit az uram hagyott, eddig százhuszat fizettünk hetenkint, ő most elment katonának, csak egyharmadát kell fizetni a házbérnek, ez pont annyi, tessék, nincs is több pénzem, nagyon szegények vagyunk és így szól a rendelet, de ha parancsolja, megyek kisebb szobába is, úgyis egyedül vagyok most, noha a törvény megengedi, hogy ugyanabban a szobában maradhassak, mint amilyenben a katonával laktam, de én szerény nő vagyok és nincs is több pénzem, mint ez a negyven frank.“ Hát erre irtózatos patáliát csapott a patronne, hogy mit képzelünk, mi piszkos álkatonák, hogy most majd ingyen fogunk lakni és tönkretesszük a franciákat ezzel a háborúval, ő fütyül a negyven frankra, menjek a fenébe vele...

Ann Olsen lángolt:

— Kérem, azt tanácsoltam Juditkának, hogy azonnal menjen rendőrségre és tegyen feljelentést a szállodásno ellen defetizmus miatt!

— Jaj, dehogyis megyek én a rendőrségre! — ré-

müldözött a néni. — Még ki találnak utasítani érte és akkor soha többé nem látom az uramat! Inkább elköltözöm más szállodába, úgysem merek oda többé visszamenni. Adjatok össze valami pénzt, majd kiveszek egy olcsó kis lyukat...

Furcsán komoly dolog a katonafeleségek szolidaritása. Gyors, rövid sóhajok, retikulcsattogások, tréfásan ingerkedő szavak, tapintatosan évődő megjegyzések kíséretében két percen belül százötven frankot adott össze az asztal Juditkának. Azt akarták, hogy legalább két hétre vegyen ki szobát olyan helyen, ahol nem tudják, hogy a férje katona. A párisi háziurak és szállodatulajdonosok ugyanis féltek a légionistafeleségektől és tekintélyes lakbérbiztosítékot követeltek tőlük.

Gyűjtés után a katonának részletesen megtárgyalták, hogyan álcázzák majd Juditkát „egyedülálló asszonykává”. Nagy heves női szakvita indult meg, zúgó áradata az asztal szélére sodort.

Megint eszembe jutott Iréné és a csomagoló Elysée. Az esti lapok nem írtak semmi újat, francia ellentámadásokról számoltak be, a vész hírek úgylátszik még a kávéházig sem hatoltak el, mert körülöttem, a többi asztalnál viszonylagos nyugalommal csobogtak a csevegések. Pénzről volt szó, kölcsönökről, szerepekről, szerelemről, eltévelyedésekről, engedélyekről, frontleveleikről, riadókról, bombákról, ejtőernyőkről és egyéb napi bajokról.

A terem főhelyén trónolt a világhírű festőné udvarával és babszemnyi kislányával. A festőné és gyermeke egyforma, kék búzavirágokkal teletűzdelt aranszőke, patetikusan vállraomló hajat viselt: egymást túlozták meghitt családiassággal. Férfiak és gyermektelenek epe-

dezték körülöttük, időnkint friss sebesülteken is sajnálkoztak. Itt ült az öregedő Nagy Színművész tizenötétfél-éves szerelmével. Spinozáról vitatkoztak, Freudról, Proust-ról, Sacha Guitryről és a legújabb feleségéről, mindenről beszélgettek, csak a háborút és a leányka közelmúltját kerülgették óvatosan, mert tegnap kapott behívót a színész és radikálisan ható gyógyszer a tündéri szűz. Hosszú keleteurópai törzsasztal körül feszengtek a ragyogó egyenruhás lengyel tisztok, söröztek és alapszabályokat fogalmaztak. A düнди orosz nagyhercegnő háborús verseit írta, több úr feltűnés nélkül jegyzeteket készített a közhangulatról és itt volt a Répaszájú is.

Feketecsipkés, harmincötéves asszony a Répaszájú. Elegáns, érett és vad. Szája olyan nyersen üde, tömör és sok, mint a földből frissen kitépett vörösrépa. Asztalánál idős lírikusok, dúsgazdag amatőr műfordítók, költői lelkű gyárosok és Ínyenc festők fojtották szakadatlan táplálkozásba reménytelen sóvárgásukat. Minden este leették magukat a sárga földig, mert a Répaszájú számukra szobor volt, elérhetetlen asszonytitok, amelyet csak obskúrus diákígyedbeli szobákban oldottak meg ismeretlen férfisenkik. A békebeli fényűző keservek és izgalmak megtestesülése volt a Répaszájú, jól esett jelenlétén esténként öt-tíz percet elpihenni.

Most is hosszasan nyugodtam rajta az Irenes, riadós, ejtőernyős nap után. Megvártam, amíg halk vonaglással megigazítja vállán a lila virágot, amíg övének rántásával villanóvá gyűjtja noszínú térdét és vékonyra pácolt barna ujjait csókra nyújtja a textilgyáros-dalköltőnek. Mindezt együtemben tette, bugyborékolva forrt körülötte a levegő.

Befejeztem a répaszájút és átültem a párizsi okosok

asztalaihoz. A világ minden városában vannak ilyen okosok, ezek is csak árnyalatokban tértek el budapesti, bécsi, newyorki, kopenhágai, miskolci és londoni kollegáiktól. Az asztalon egy cáfolat feküdt kiterítve, ezt ülték körül az okosok. Imádták a cáfolatokat. Mindén este csámcsogva fogyasztottak egyet és ma valóságos díszpéldány került terítékre. Félórával ezelőtt adta le a francia rádió: megcáfolta a kormány és a köztársasági elnök meneküléséről költött híreket.

— A mai napnak két jelentős eseménye van, — taglalta L. doktor, a szikkadt világiáró külpolitikus, stratég és érmegyűjtő. — Az egyik: a Flóréból eltűntek az amerikai újságírók, a másik: cáfolat a kormány meneküléséről. Ha a kávéházban nincs angolszász újságíró, akkor baj van, fontos események történtek, dolgoznak. Ha pedig a rádió későeste cáfol, akkori satöbbi, mit magyarázom, úgylis tudjátok.

A távolkeleti sajtóiroda hófehérbőrű párizsi tudósítója indokínai mosolyt tűzött ajkára:

— Hehe, nagyon egyszerű és kedves, ami történt! A kormány és az elnök csakugyan menekülni akart Bordeauxba. Már össze is csomagoltak, a belügből el is szállították teherautón az iratokat, a külföldiek rendőrségi dossziéi pedig ládába csomagoltan várják a Szajnaparton vízbesüllyesztésüket. Mondom, elmenekültek volna mind, ha a hadvezetőség nem kapott volna észbe az utolsó percben. Erélyesen maradást parancsolt. Íme ez történt és mégvalami, de azt sajnos nincs módomban az urakkal közölni...

Kanarik felüvöltött félelmében.

Kanarik, az emigráns prágai közgazdász volt az okosok

asztalának állandó remegője. Rettenetesen félt, szeizmográf szerűen reagált még a legtávolibb rémhírre is.

A keletizsiai-okos szavai hideglelős pánikot keltettek benne.

— Huh, mi lesz? Jaj, ezt nem bírom! — sipította. Mi az, amit nem mondhatsz meg nekünk? Követelem... izé barátom vagy, férfi vagyok, illetőleg férfiak vagyunk, azonnal közöld őszintén! ... Jaj, ez szörnyű ... Könyörgöm, mondd meg rögtön!

A távolkeleti tudósító a vállát vonogatta.

L. doktori szeme felcsillant:

— Tudom, miről van szó! Kérlek, Kanarik, ha megígéred, hogy nem ájulsz el, megmondom.

Szegény Kanarik sápadt férfiassággal dőlt hátra a kávéházi szék támlájára. — Beszélj! — suttogta elszántan.

— Tessék: a németek elhatározták, hogy huszonegy órán belül bombázni fogják Párizst.

Valamennyi okos elsápadt. Még a távolkeleti is. Kanarik levegő után kapkodott.

— Ez igaz? — lihegte.

— Sajnos ...

Kanarik mari csak pihegett:

— Szóval... szerinted ... jaj ... holnap bombázni fognak. Mondd, délelőtt? Már délelőtt...?

— Esetleg reggel is, ha sietnek.

— Jaj, én meghalok. Ezt nem bírom! Hazamegyek! És mondd, mi lesz, ha bombázzák Párizst?

A szikkadt érmegyűjtő szélesre húzta színtelen száját:

— Kérlek, Kanarik, ha akarsz, megmondhatom igen tömören, hogy mi lesz: agyloccs és vércsorr!

— Agyloccs és vércsorr ...?

— Bizony. Agyloccs és vércsorr!

Kanarik zajtalanul lehanyatlott a székről és finoman, szinte udvariasan elájult. Az okosok bosszúsan felugrottak, átkozták Kanarikot és L. doktort, csillapították a pincért, én idehívtam Mártát a katonafeleségek asztalától, hogy vigye ki, mossa fel a szerencsétlen prágai közgazdászt.

Mártával azután taxiba ültettük a motyogó Kanarikot és hazavittük a szállodájába. Búcsúzáskor már csaknem eszméletén volt, kezetsókolt Mártának, nekem megígérte, hogy csendesen, zokszó nélkül fogja reggel elvisselni a bombázást és igyekszik majd feltűnés nélkül meghalni.

Hazakísértem Mártát. Ritka tünemény volt Párizsban ez a kis mandulaszemű asszony. Teljesen hiányzott belőle az idegenek nyugtalan gyűröttsége, életigenlő kerekségén nem esett csorba, derűs, kopásmentes szép nő volt. Az a fajta, akire Kanarikok elájulása esetén számítani lehet.

— Ma levelet kaptam a férjemtől, — mesélte útközben, a vaksötét toporgálásban. — Elviszik Barcarésből, a kiképzése befejeződött, most már kész katona a fiúcska ...

—Hova viszik?

Márta felsóhajtott:

— Szíriába ...

Hallgattunk. A rue Buci sarkán két rendőr ránkvilágított a zseblámpával, elkérték okmányainkat. Végigcsoszogtunk a kis utcákon, a Place St. Michelen újból igazoltattak.

— Ne higgye, kérem, hogy most vigasztalnia kell engem ezzel a hallgatásával, — szólalt meg végre Márta.

— Búsulok, de kibirom. Háború van, vagy mi a szösz... Szeretjük ezt a Franciaországot, hát szenvednünk is illik érte. Igaz?

Belémkarolt és gyönyörű, pergő buzgalommal magyarázta, hogy lelket kell önteni a fiúkba, gyönyörű lesz a világ, harcolunk érte, és neki sok-sok gyereke lesz majd és ez a sok-sok gyerek mind boldogabb lesz, mint mi voltunk, hogy ő erős, sejtí az életet, a jövőt és Lajoska, a férje azt írta: most érzi életében először, hogy senki nem lökheti le a járdáról.

A pici töretlen asszony csacsogott, ragyogott, bizakodott. Szinte engem vigasztalt azért, hogy Lajuskát Szíriába viszik és neki most lakástakarításokból kell megélnie.

Amikor Márta szállodája elé értünk, tántorgó, katonasapkás, felkötött karú ember botlott belénk.

— Bocsánat, — mormogta rekedten, — sebesült katona vagyok, most jöttem a kórházból.

— Miben lehetünk a segítségére? — csillant fel Márta.

— Szoba kéne. Nem tudnak errefelé valami szállodát, amelyet még nem szálltak meg azok a piszkos idegenek? Mégiscsak tűrhetetlen, hogy emiatt a bűdösök miatt kell háborút viselni, megsebesülni és a végén még üres szobát sem talál az ember...

— Az idegenek miatt?

— No lám, nicsak, nicsak, maguk is idegenek! Látják a karomat? Lyuk van benne, átlőtték. Maguk durranítottak bele golyót, maguk! Bizony. És most maguk miatt kell nekem itt lógnom az éjszakában! Mert francia már

nem kap szobát párizsi hotelban, csak bűdös idegen. Bizony! Jó mulatást, hölgyem és uram!

Nagyot prüszkölt és eltámolygott a sötétben.

— Szegény, bizonyára részeg is, — suttogta Márta. Csengetett, majd búcsúra nyújtotta a kezét. Megszorítottam és ekkor vettem csak észre, hogy rázza a zokogás.

— Mi baj, Márta? Csak nem szívta mellre?... Háttal nekidült az ajtónak és így sikoltotta:

— Elegem volt!...

Zuhogott belőle a fájdalom, csalódás, keserűség. Félelmetes zsilipek nyíltak meg a pici asszonyban, minden szavát többévi börtönnel mérték a háborús törvények. Csalás, ami vele történik, — sírta bele az éjszakába, — hazát adjanak, ne gyűlöletet, ne rántsák magukkal, bocsássák szabadon, engedjék haza a férjét Szíriából, ő nem csinálja tovább velük, mert végük van, elpusztulnak azok, akik így fizetnék és gyűlölnék a lelkesedésért.

ROGER ÉS ELIANE KÍNOS SZERELME.

De Vairraz Eltone asszony könyöke ezerkilencszáznegyven májusán a rue Jacob legsötétebb sarkán, ott ahol még kék légvédelmi mécses sem pislákol, puha férfi-felöltöt súrolt. Az apró harcias könyök felujjongott és kapcsolt a nemesvonalú orrnak és a macskatúzi szemek:

— A, te vagy az, Roger! Nagyszerű! Épp téged kerestelek. Milyen jó ez az édeskés dohányszagod, ráérsz?

— Mi történt, Eliane?

— Felpofoztam a szátlodásnömet. Gyerünk kávéházba!

— Nincs pénzünk.

— Nem fontos ...

— De fontos, mert ma estére légiriadót várnak és előre kell fizetni a pincérnek.

Az asszony toppantott a sötétben, hallgatott, majd hirtelen a férfi kabátjának hajtókája alá csúsztatta arisztokratikus cimpájú orrát:

— Rogen, mi szeretjük egymást és ez mindennél gyönyörűbb! Mennyi van nálad?

A férfi belesóhajtott a pici asszony kalapjába:

— Két frank...

— Te, nálam van három! Kettő meg három az öt, ennyi elég. A Flore-ba megyünk?

— Ha akarod és ha fontos ...

— Igen, akarom, Roger, nagyon fontos, mert borzalmas dolog történt.

— Mondd el!

— Majd bent a kávéházban. Sötétben nem tudom és úgy félek.

Összeakaszkodtak, betapogatóztak abba a keresztutcába, amelyről úgy érezték, hogy a rue St. Ferdinand, majd kibotorkáltak a St. Germain körútra.

— Ha most volna riadó, akkor nem kellene kávéházba mennünk, — dörmögte a férfi. Beülnénk valamilyen kedves kis pincébe és megmaradna az öt frankunk ...

— Ne légy ilyen takarékos, nyuszikám, mert akkor soha nem lesz pénzünk és különben sem érdemes már félrerakni. Nem hiszed el, hogy végünk van? Ezen az öt frankon már nem múlik és holnap úgyis viszek neked reggelit.

Benyitottak a kávéházba. Szemüket hunyorgatták a vadul rájukömlő fényben. Huszonháromeves előkelő vidéki gyermek volt Eliane de Varraz. Elszökött hazulról, hogy egy kis párizsi szállodában várja szabadságra a vele egykorú de Varraz urat. Alig egy éve voltak házasok, egy szál remekszabású kosztümben és egyetlen világoskék hálóingben leste három hete már, hogy a világtörténelem mikor engedi haza férjét a frontról. Közben azonban megkezdődött Franciaország haldoklása, André de Varraz hadnagy levelei is elsikkadtak valahol a tankok és bombák között. Eliane pénze elfogyott, ijedten betipegett a

Flore-ba valami másik gyereket keresni, mert szeretni alkart és félni. Így talált Roger-ra. Ez festő volt, pénztelen és cseppet sem olyan vidám fiúcska, mint de Varraz úr. Tehetetlen gyengédséggel tűrte, hogy Eliane kabátja hajtókája alá rejtse rémületét. Fogvacogva szerelmet jászottak, nem tehettek egyebet.

Tele volt ezúttal is a Flore. Nagynehezen beszorították magukat egy kis sarokba, átadták a pincérnek a pénzüket, Roger le sem hámozta magáról a kabátot, Eliane egyetlen kosztümjéről letépte a kétnapos szekfűt és dühösen behajította a vizeskancsóba:

— Legalább Mártának legyen jó!

— Ki az a Márta?

— A szekfűm.

— Mi bajod van, Eliane?

— Mondtam már: megpofoztam a szállodásnőt!

— Miért?

A nő nem felelt. Szeméből csendesen megindultak a könnyek.

A festő magához húzta a vizeskancsót, zavartan forgatta Márta kócos fejét és félt.

— Eliane, ne sírj, nincs pénzünk, — próbálta csillapítani.

Az asszony megtörölte a szemét és gyorsan rámosolygott a pincérre, aki a feketét hozta.

— Hát nem is érdekel, miért ütöttem arcul a patronne-t? Borzasztó dolog történt. Ne félj, kis szerelmem, lassan fogom elmondani és úgy, hogy egyikünknek sem legyen rossz. Jaj, szegény André! ..

— Micsoda? Mi van vele? Levelet kaptál?

— Várj, majd elmondok szép sorjában. Úgy-e szeretsz és én is szeretlek? Úgy-e nagyon?

— Nagyon.

— Hát idefigyelj: Délután elhatároztam, hogy be-
megyek mégis a zálogházba és csomó pénzt kérek a jegy-
gyűrűmért. Bezártam a szobámat, gyorsan leszaladtam a
lépcsőn, de a kapuban megállított a patronne. Tudod,
milyen gonosz asszony ez a szállodásnő? Gyűlöl, mert
férjem van és gyűlöl, mert te vigyázol rám és gyűlöl,
mert tartozom neki és nem írok pénzért a családomnak.
Szóval ez a nő azt mondja nekem: „Jött valami távirata,
Madame. Biztos a szegény férje küldte, gondoltam nem
érdemes ilyen csekélység miatt magát zavarni.“ Arcomba
futott a vér, de nem értem rá mérgeledni, mert a táv-
iratot akartam olvasni. Kikaptam a kezéből, felszakítottam,
és ... jaj, — pofonvágtam az asszonyt!

— Szörnyű! Miért? Mi volt a táviratban?

— Rettenetes, te! Úgy szégyeltem magam! De hidd
el, nem tehetek róla. Elöntött a fájdalom. Ne félj, nem
fogok most sírni. A táviratban az volt, hogy André meg-
sebesült. Kérlek, hagyjál bögni, mostanáig úgysem tud-
tam igazán. Amikor elolvastam azokat a szörnyű betűket,
összeszorult a szívem, azt hittem meghalok, te tudod,
hogy imádom André-t, forgott velem a világ, szétnéztem,
segítséget kerestem és csak annak a nőnek a gúnyos arcát
láttam. Odaugrottam hozzá és megütöttem. Érted? Azután
kiszaladtam a szállodából, mert féltem és az asszony el-
ájult. Egész délután rohagáltam az utcákon, hozzád sem
mertem felmenni, mert rettenetesen fáj, hogy André
most valami hordszéken fekszik és kínlódik és biztos en-

gem keres, mert csak én tudtam ápolni, ha valami rossz nekünk és Téged sem akartalak nyakonönteni ezzel a fájdalommal. Addig szaladgáltam, amíg besötétedett és éreztem, hogy André már jobban van és ha meg kell halni, akkor mindnyájan meg fogunk halni, nem külön és szomorúan, hanem együtt és egyszerre és ha André mégis külön hal meg, akkor én megölöm magam és még egyszer felpofozom a patronnet és *téged* is megöllek. Ne meredj így rám, Roger, ne sajnálj, most már kiszaladtam a bánatomat, tudom, mit fogok tenni és hozzád költözöm, mert többé nem mehetek vissza a szállodámba. Szeretsz?

A festő görcsösen sóhajtott:

— Menj haza a szüléidhez, Eliane!

— Hazaküldesz! Most?! Most, amikor majd megőrülök a fájdalomtól és André talán haldoklik?

— Eliane, én nem értek ehhez... én félek tőled, ... Én nem tudom így, ilyen könnyen megtalálni az összefüggéseket, vérfagyasztó, amit csinálsz, én nem is értem ...

— Látszik, hogy idegen vagy és szláv vér folyik benned! — sikoltozott az asszony. — Nem érted, hogy szeretlek és háború van és nem törődhetünk csekélységekkel?

— Ne ilyen hangosan, Eliane ...

— Ugyan, mi titkolni valónk van? Ne törődj a többiekkel, ma már nincsenek többiek, nem érzed, hogy mindenki egy, te sem vagy többi, André sem többi, ugyanegyek vagyunk mind! Nem mehetek ki a frontra Andréhoz, téged akarok ápolni, és ne tiltakozz, ne szakíts el André-től, veletek akarok maradni, szót se szólj, én most felkelek, elmegyek hozzád, te ittmaradsz még egy ideig, le-

fekszem a kanapédra és sírni fogok, úgy ahogy a mamának sírnék, ha megértené, ami velünk történik, jól kibőgöm magam és azután egy óra múlva gyere te is haza, szép tiszta lesz a szemem és holnap korán ineggel bemelegyünk mind a ketten a zálogházba...

A festő foga vacogott:

Talán mégis jobb volna önként jelentkezni katonának, — gondolta és ecsetfogó ujjával apró foszlányokká morzsolta Mártát.

CLAUDINE TUDJA, MIÉRT VAN HÁBORÚ.

Azon a bizonyos májusvégi vasárnapi estén Claudine berohant a kávéházba:

— Azonnal hagyd abba a délkeleti tespedést és gyere velem!

Felálltam. Claudinenak jobb volt nem ellentmondani, mert akkortájt kerülni kellett a zajos feltűnést. Kanarik, a közgazdász rémulten meredt mánk:

— Baj van? Mi történt már megint? Hány kilométerre vannak? — kérdezte üvegesedő szemmel.

— Ne felelj semmit, mert megint elájul! — sűgtam Claudine fűlébe és kicipeltem.

— Mit akarsz?

Claudine, a montmartrei csodalány arca tejfehében derengett az elsötétített Párizsiban. Elkapta karomat, szája puhán görbűlt:

— Idehallgass, nagy ban van! — sűgta.

— Kikaptál otthon?

— Nem. Most nagyon szeretnek.

—??

— Nem mondod el senkinek?

— Beszélj már, Claudine!

— Franciaország elveszti a határát!

Betapasztottam a száját:

— Ne sikolts, mert lecsuknak!

A lány toppantott:

— Ne félj, még Franciaországban vagyunk, engem nem csuknak le!

— De én külföldi vagyok és...

— Ez a te bajod vagy szerencséd, mit tudom én! Idefigyelj, tényleg igaz, amit mondok. Nekem nem hiszed el, mert én csak egészen kicsi lány vagyok. De én okosabb vagyok, mint a kávéháziak. Végünk van, rettenetesen ki fogunk kapni és talán soha többé nem látlak. Nem vagyunk fontosak egymásnak, de azért mégis jó volt... Te, énbennem reggel óta állandóan meghal valami. Kövessünk most el valami nagyon rosszszat! Törjük be a kirakatokat, csókolózzunk, vagy verjünk el embereket! Nos?

Ismertem Claudinet és sejtettem mi történik. Gyorsan elvittem a Nagycsarnokba. A háború óta délután volt ott a vásár, ilyenkor este mari csak csavargók, clochardok, a párizsi nincstelének szundikáltak, káityáztak, beszélgettek a vastraverzek tövében.

Letelepedtünk közéjük. Claudine felszökött egy üres salátásláda tetejére.

— Ti mit fogtok csinálni? — kérdezte.

Nem kellett itt magyarázni. Már a irongyosok is tudták. Sőt, jobban tudták. A Nincstelének Nemzetközi Távirati Irodája működik a legmegbízhatóbban. Remek antennái vannak, hihetetlenül szelektívek a rongyok és az ápolatlan szakállak.

Általános dörmögés volt Claudine kérdésére a válasz. Azután megszólalt az egyik szakáll:

— Nem a mi dolgunk ez, leányom!

Claudine felcsattant. Fekete játékgolyó szeme megvillant:

— De igenis a ti dolgotok! Ti is franciák vagytok!

— Kisasszony, a hidakat nem viszik el felőlünk. Lesz hol aludnunk és franciák maradunk.

— Miért nincsenek most kint a fronton?

— Tréfálsz, kislány. A háború nem a mi ügyünk. Na, ne búsulj, megmarad minden és a te szép szemedet se fogják hupikékre festeni. Aztán csókolózhatsz is a fiúddal...

Claudine rávetette magát az öreg csavargóra. Rázta, ütötte, püfölte:

— Hát mégis igaz?! Hát már ti is tudjátok? Be fognak *ide* jönni?! Miért ültök akkor itt *így*, mit isztok, ne aludjatok!

— Ne verekedj, te bolond, még van időnk...

— Időtök? Mire?

A bozontos clochard nem felelt. Lefeküdt, megfordult, irdatlan fenekét mutatta.

Claudine leugrott a láda tetejéről.

— Nem beszélsz, öreg?

— Hagyjál aludni, nőcske! Okos vagy, majd ha fel kell ébredni, szólunk neked is. Jóéjszakát!

— Merci, mon vieux! — ujjongott Claudine. — Itt egy ötös és majd keltsetek fel! A bientôt!

Nagy cinkosságot éreztem az éjszakai halandzsa mélyén.

— Túlzol, Claudine...

— Nem, ezt te nem érted, vagy inkább: nem mered megérteni. Jó az, ha valakinek megígérik, hogy majd idejében felébresztik. Én mindig féltem az elkéséstől. Te, menjünk fel a Montmartre-ra!

Vaksötét utcákon bolyongtunk. Időnkint rendőrök kérték el a papírjainkat, rendszeressé vált már a járókelők igazoltatása. A kis tejarcú lány apró, biztató szavakat osztogatott, szinte megveregette az éjszaka vállát.

Elkapta félárbocra eresztett kabátom üres ujját, szájához emelte és belekiáltott:

— Halló, feltámadunk!

Hirtelen lehajolt, felemelt valamit, — a sötétben csak azt éreztem, hogy ez a valami meleg, puha és él.

— Mit találtál, Claudine?

— Azt hiszem kiskutyát, de még nem biztos...

Elővette zseblámpáját, rávilágított: csakugyan eb volt, mégpedig kölyök juhászkutya. Rögtön összebarátkoztak, nyalták, csókolták, megugatták egymást.

— Te drága kisfiúcska, te kutyagyerek, ugye tudod, ki vagyok? — gügyögte Claudine. — Ugye szeretsz? Vau-vau, látod én is kutya vagyok, csak nem mutatom meg mindenkinek, mert nemsokára felnőtt leszek és esetleg férjhez is megyek. Vau-vau, hogy kerülsz te ide? Ne csókolj, beszélj! Nem mondom meg, no persze, nem akarsz a gazdáid ellen árulkodni, kutya vagy, hűséges és értelek ...

A fülemhez hajolt:

— Pszt, idefigyelj! Ez egy elhagyott kutya! Most más sokan menekülnek titokban. Gazdag, kutyás emberek. És gonoszok. A kutyát, macskát, madarat itthagyják. Sajnálják magukkal vinni, mert ki tudja, mi lesz és hátha

sokba fog kerülni. Már rengeteg elhagyott állat van a Montmartreon, ti nem veszitek észre, de én ismerek itt minden négylábút és szárnyast... Nagy baj van, az állatokkal!

Melléhez szorította a kutyát, szeme könnyelabadt, majd lecsapta maga mellé a földre és elkezdtek versenyt futni. Tíz percig rohangáltak így a vaksötét utcákon, nagy, komoly kutya—kislány játék volt ez.

Claudine hirtelen odaszaladt hozzám, rámborult:

— Szörnyű!

— Mi az? Mi ütött beléd?

— Tragédia! Megszerettem ezt a kiskutyát! Most mi lesz?

— Hát nem érted: mi most szeretjük egymást! Ez a kutyagyerek és én. Nem szakadhatunk el egymástól soha többé!

— Hazaviheted.

— Hát mit képzelsz? Nekem nincs odahaza helyem se kutyára, se szeretetre! Ha megtartom, hazaviszem, félteni fogom és rabja leszek miatta a családomnak. Nem, nem, nem, nekem ez a kiskutya nem kell!

Az apró állat azonnal megértette Claudinet. Vinyogott, sírdogált, könyörgőn törleszkedett a lábunkhoz.

— Hát ez rettenetes! — háborodott fel Claudine.
— Mindjárt sírok! Most egy világ omlik össze öbenne! Kértek, azonnal intézd el!

— Mit tegyek?

— Magyarázd meg neki, hogy én milyen gonosz kis leány vagyok és bár imádom, mégsem vehetem magamhoz. Kérlek, szólj már hozzá, nem hallod, hogy bőg?

Megpróbáltam a kutyát csillapítani, de hiába simogattam, nem nyugodott meg. Vékony, panaszos gyerek« ugatással követelte Claudinet.

A lány nekidőlt a házfalnak, eltakarta a szemét, a kiskutya a szoknyáját cibálta.

— Idefigyelj, mondd meg neki, hogy te veszed magadhoz!

— Claudine, ezt nem tehetem, szállodában lakom és különben is csak tehozzád ragaszkodik...

— Hát akkor játsszál vele és én közben megszököm.

— Ilyen aljasságot nem követek el!

— Hah, tudom miért, mert félsz, hogy akkor a te nyakadon marad! — Lekuporodott a járda szélére, a kutya boldog szűküléssel simult a nyakához. — A nőgyermek évezredes szakértelemmel cirógatta:

— Jaj, hogy szeretsz, te drága! Ugye jól tudod te is, hogy nincs a világon még *egy* olyan Claudine, mint én? Okos állatka vagy te, bedőlsz nekem, mert érzed, hogy ez a világ rendje, költő vagy és szenvedni akarsz velem. Ugye tudod, hogy ennél jobb nincs ezen a kutyavilágon? Hát könyörgöm, vedd már tudomásul, hogy nem hagyhatom magam szeretni tőled, mert én szeretlek, igenis, *én szeretlek*, ezt becsüld meg és hagyj el!

— Claudine, kérek, ez a kutya mégsem ügyvédjelölt, vagy hírlapíró-gyakornok ...

— Hallgass! Bárki féllábát szívesen levágnám az ő érdekében! Igen, a tiédet is!

A lány feltápáskodott, kezét a szívéhez szorította:

— Hallod, hogy dobog? Nagyon komoly az ügy,

ezt te tovább nem tűrheted! Nincs más megoldás: fuscunk. Hátha így elveszít bennünket!

Vad montmartrei cirkuszt játszottunk. Keresztülkasul szeltük a szűk kis utcákat, kapuk alá bújtunk, bokrok mögé, váratlan kanyarokkal próbáltuk megteveszteni a kiskutyát, közben Claudine hol átkozódott, hol a könnyeit potyogtatta, pokoli önhajsza volt ez, ismételten hittük, hogy sikerült eltűnnünk, de az utolsó pillanatban valami meleg simult a lábunkhoz, vidám lihegéssel jelezte üldözőnk, hogy remek játéknak találja az őrült bújócskát.

Vagy tizenöt percig csináltuk, végül Claudine fáradt el. Leültünk egy padra, a kiskutya a lábunkhoz feküdt, hálásan csillogott a szeme a sötétben.

— Végem van, — pihegte Claudine, — most kénytelen leszek évekig imádni ezt a dögöt és bőgni fogok a temetésén ...

Ekkor szólalt meg a sziréna. Vad üvöltés tépte fel a Montmartre csöndjét, megszólaltak a légvédelmi ágyúk is és az égen a motorok. Az ablakokban riadt, kék fények gyúltak ki és aludtak el rögtön, mindenünnen rendőrök kerültek elő, pergő sípolás, tomboló pincébehajszolás kezdődött. Felrántottam Claudinet a padról, távolról már bombák puffantak, szirénázás, bőgés, pukkanás, berregés, kattogás, huhogás, tompa dörrenés és szitkozódás hajszolt bennünket végig a meredek utcán, le az óvóhelyre, hálóinges, pizsamás, réklis, pulloveres párizsiak közé.

Claudine reggelig aludt a pincében. Tejfehér, le-húnytszemű arca békésen derengett a félhomályban. —

Micsoda édes angyal! — mondogatták a montmartrei nénikék. Az egész pince Claudine álmát imádta.

Amikor vége lett a riadónak, már nyitva voltak a kávéházak. Claudine némán kortyolta a füstízű feketét. Nem szóltam.

Hirtelen ráammeredt:

— Mi lett a kiskutyával?

Lesütöttem a szemem.

— Miért nem beszélsz? Meghalt?

— Nem hiszem. Csak meglógott. Nem jött velünk a pincébe.

Claudine fekete szeme hegyesen rámvillant:

— Most örülsz, úgy-e? Ne tagadd, tudom. Megoldódott az ügy, megszűnt, elévült. Értem. Ezért csináltak ti háborút!

KANARIK NEM KAP MENEKÜLÉSI ENGEDÉLYT

Május utolsó napjaiban Weygand általános visszavonulást rendelt el. A francia hadsereg a sebtiben megerősített Somme—Aisne—Maas védelmi vonal mögé helyezkedik. Calais elesett, a németek elérték a csatornáit. A világ visszafojtott lélegzettel leste, mi lesz, merrefelé folytatja könyörtelen útját a német hadigép? Párizs van soron vagy Anglia? A londoni lapok nyugodtak, szerintük a németek a Csatornánál megállnak, most nem lesz invázió. A francia sajtó is csillapít, Weygandban és Pétainban bíznak. Az egyik hetilap Remény és Bizalom tábornokoknak nevezi őket. A vezércikkírók szerint nem Párizs ellen készül akció, az új Weygand-vonal előtt megtorpantak a németek, nyilván Anglia ellen fordulnak most. Párizs nincs veszélyben, — írják, — mindenki maradjon a helyén. Az északi harctérről közölt térképeken azonban sosincs rajta Párizs, nehogy feltűnjön, milyen közel van már a fővároshoz a front. Mandel, az új belügyminiszter erélyes tisztogatást rendel el. Bezárátja a párizsi tánchelyiségeket, egymást követik a drákói intézkedések, üldözik a rémhírterjesztőket, a szabotáló hadiipari munkások gyorsított tanács elé kerül-

nek és főképp az *idegenek* és a gyanús emigránsok ellen készül nagyszabású akció. A párizsi lapok bizonyos éllel hangsúlyozzák, hogy Mandel kíméletlenül szigorú az idegenekkel szemben. Mindennapivá válnak a kávéházi razziák, sőt, Mandel valamelyik nap ötszáz gyalogos és motoros rendőrrel, csendőrrel kerített be a híres Döme-kávéházat a Montparnasseon. A művészkávéházakban rendkívül rideg az igazoltatási eljárás, óriási tömeg élvezi a monstre-razziát és ujjong, amikor hatalmas teherkocsikon viszik el a mindkét nembeli külföldieket. Párizs tele van északfranciaországi menekültekkel, végnélküli autó- és biciklikaravánok vonulnak a fővároson át Délvidék felé. A menekülőket ideiglenesen iskolákban helyezik el, nem maradhatnak Párizsban. A sajtó hangja továbbra is változatlanul bizakodó, de kis kommunikékben tetanusz és tífusz elleni védőoltásokat ajánl a lakosságnak. Azután kapitulál a belgák királya, Párizsból nagytitokban kétszázezer gyereket szállítanak vidékre, a pályaudvarokon némi tolongás észlelhető. A defetizmus tilos, sokan elhatározzák, hogy idén már májusban mennek nyaralni. A használt autók ára rohamosan emelkedik, új kocsit nem kapni. A Montmartreon új, tánc-talan mulatóhely nyílik meg. Nagy sikere van. A divatszalonokban folytatódnak a tavaszi bemutatók, kevés a tengerentúli vevő. Dúl a flandriai csata, Weygand kijelenti, hogy Franciaország az utolsó szál emberig védekezni fog, a magyar miniszterelnök a háború gyors befejezésében reménykedik, nyilatkozata világszenzációt kelt. A hatóságok és a vasúttársaságok ismételten figyelmeztetik az utazóközönséget, hogy

1. Franciaországot csak kiutazási engedéllyel lehet elhagyni;

2. Párizsból vidékre utazni is csak külön rendőrségi és katonai engedéllyel szabad.

Dünnkirchenben megkezdődik a nagy hajótemetés. Az élclapok gúnyosan ostorozzák a pánikterjesztőket, a prefektúra idegenellenőrző osztálya rengeteg külföldit kiutasít, de nem tudnak elutazni, mert nem kapnak határátlépési engedélyt a prefektúra vízumosztályától.

Ezeknek a napsütéses tavaszi napoknak egyikén dühös csörtetéssel rontott be szobámba a háziszolga. (Mindig csörtetett szegény öreg, a múlt háborúban négy évig volt katona, a lábán kapott sérülést, ritmustalanná lett, kis földbirtoka volt vidéken, némi kis házzal és azt állította, hogy eddigi tapasztalatai szerint minden háború oka: munkabérleszorítás.) Szóval berontott a szobámba és felháborodottan közölte:

— Egy jajveszékelő idegen úr keresi önt, de nem engedjük fel, mert féltünk, hogy pánikot kelt a lépcsőházban. Tessék lejönni!

Lementem, sejtelmeim nem csaltak, a jajveszékelő idegen Kanarik volt, a remegő közzgazdász.

— Könyörgöm, uram, jöjjön velem azonnal a rendőrségre! — lihegte.

— Miért?

— Mert csak magának van megfelelő kiejtése!

— De miért akar a rendőrségre menni? Kiutasították?

— Dehogy. Kiutazási engedélyt akarok kérni. Svájcba menekülök.

— Svájcba ne menjen, Miért nem utazik vidékre. Ez egyszerűbb.

— Jaj, dehogy, kérem! A legegyszerűbb vidéki utazáshoz is katonai engedély kell. Ennek a megszerzése pedig külföldieknél három hétig tart, addigra rég itt vannak már a németek és felakasztottak.

— Ugyan, Kanarik, miért akasztanák fel magát? Gondolja, hogy a kiutazási engedély megszerzése könnyebb?

— Jaj, könyörgöm, ne kérdezzen annyit, próbáljuk meg, mert különben ittragadok és a maga lelkén fogok száradni!

*

Már a háború első hónapjaiban átköltöztették a rendőrség vízumosztályát a Cité-szigeti palotából az egyik üresenálló szajnaparti kávéházba. Ide raktak be a honosítási osztályt is.

Ezer-ezerötszáz külföldi várt itt kiutazási vízumra. Már hajnal óta álltak sorban. Nem is álltak mind, sokan összehajtható széken, hondozzható nyugágyban pihentek. A keleti országokból származó idegenek tekintélyes része törökülésben helyezkedett el, vagy egyszerűen leheveredett az aszfaltra. Férfiak dörögtek, szitkozódtak, asszonyok jajgattak, gyerekek sivalkodtak a világ valamennyi nyelvén. A cukorka, gyümölcs és fagyalt árusok nagy forgalmat bonyolítottak le. Az arrahaladó franciák *gúnyos* pillantásokat löveltek az ácsorgó

tömegre, hűtlen és szökevény idegeneknek nevezték a vízumkérőiket.

A várakozók nagyrésze olasz volt.

— Nem lesz késő, mire megkapjak a kiutazási engedélyt? — kérdeztem az egyikőtől.

Egykedvűen mosolygott:

— Nem hiszem. Megmondták nekünk, hogy van idő, semmiképpen sem késhetünk el.

Igaza volt, mert az olasz hadüzenet és az internálási rendelet kibocsátása között két nap telt el. Mielőtt még lejárt volna a gyűjtőtáborban való jelentkezés határideje, már rég Párizsban voltak a németek. Egyetlen olaszt sem internáltak.

Kanarikot odaállítottam a sor végére, mert nem volt kivételezés, várnia kellett minden külföldinek. Bementem a városba, egész sereg ügyemet intéztem el. Az emberiek általában jókedvűek voltak, bíztak Pétainban és Weygandban és elhitték, hogy Dünnkirchen után csak Anglia következhetik. Az egyik bolgár újságíró papíron kiszámította, hogy a németeknek már csak tíz napra van benzinjük. Ma sem tudom, hova menekült ez a szakember.

Egy amerikai riporter ki jelenítette, hogy a jövő embere vagy Mandel lesz, vagy Laval. Ezen múlik minden. Ha az elkövetkezendő újabb német offenzíva Anglia ellen irányul, akkor Reynaud-t lemondatják és Mandel kerül a helyére államfői és diktatori hatalommal. Ha azonban Párizs ellen vonulnak a németek és egyelőre nem támadják Angliát, akkor Franciaországban az olasz orientáció kerül előtérbe és Laval lesz a miniszterelnök, beszélgettem egy hadianyaggyárban dolgozó magyar munkással is. Panaszkodott, hogy nem mer bemenni a

gyárba, mert fél a francia szaktársaitól. El akarják verni, mert szerintük túlgyorsan dolgozik és nem engedelmeskedik a különböző titokzatos lassító utasításoknak.

— Két malomkő közé kerültem, — magyarázta, — ment akár a gyárnak, akár a kollégáimnak engedelmeskedem, mindenképpen rosszul járok. Legjobb, ha otthon maradok, de lehet, hogy ezért is lecsuknak...

Az egyik nagy sajtóirodában már a békét ünnepele-ték. Azt mesélték, hogy most, Belgium kapitulálása után Anglia meg fog egyezni Németországgal és Párizs ostromára már nem kerülhet sor. Viszont az egyik emigránskormány székhelyén csomagoltak, az államfőt tekintélyes csekkel vidékre küldték, a kormány még itt maradt két napra pénzt gyűjteni. — Uram, ezt a várost rommá fogják bombázni! — figyelmeztetett az emigráns pénzügyminiszter. — Mi mindnyájan a Riviérára megyünk, ez persze magukat nem érdekli... Találkoztam a keletázsiai okossal! is, fanyar mosollyal közölte, hogy szállodájában már csak egy hétre engedik előre fizetni a számlát, mert nem lehet tudni, mi következik, lesz-e még szálloda nyolc nap múlva. Viszont lehetséges, hogy egyszerű áremelési manőver rejtezik emögött. Az agyloccsos és veresorros L. doktor több kollégájával egyetemben csónakot vásárolt, ezen fognak leúszni a Szajná, ha közelednek a németek.

Késő délután tértem vissza Kanárikhoz, csupa víz volt már a ruhája, szinte fürdött a verejtékben. Még másfélórát ácsorogtam vele, amíg eljutottunk ahhoz az asztalhoz, ahol felveszik a folyamodók adatait. Közben több csetepaté tört ki, a hangulat rendkívül feszült volt.

Számos vízumkérő tévedésből a honosítási osztályon jelentkezett. A tisztviselőt felbőszítette a sok makogás, felállt egy székre és ordította:

— Hé, figyelem, idehallgassanak! Itt nem adnak „giudazáschi fizsumot“, ez itt a honosítási osztály. Itt csak azok a becsületes alakok jelentkezzenek, akik pont most akarnak francia állampolgárok lenni! Azok, akik egy más világba és rendszerbe óhajtanak szökni, jelentkezzenek a túlsó oldalon, a dezertőrök osztályán!

A várakozók zúgva-búgva széteszlottak, csalódottan szitkozódtak és féltek. Kanarik térdei megbicsaklottak, nagyon kínosan érintették a tisztviselő szavai. A tömeg széteszlása után valóban csak három-négy csökönyös honosító öregasszony és egy kunkora bácsi maradt a túloldalon. A bácsiban felismertem az okosok törzsasztalának egyik sötéten, ravasz tagját.

Végre odakerültünk az adatfelvevő kisasszony elé. Gyönyörű, kékszemű erélyes gyermek volt, arcáról a ve-rejtek dinamikussá mosta a festéket. Élénk szomorúsággal pillantott Kanarikra:

— Miért akar kiutazni?

Kanarik a fülembe súgta: — Beszéljen maga, nekem túl csúnya a kiejtésem!

— Azért akar elutazni, mert fél! — szóltam a kisasszonynak.

— Hova akar utazni?

— Svájcba.

— Nehéz lesz. Mi a foglalkozása?

— Közgazdasági hírlapíró.

A kisasszony lecsapott:

— Akkor sajnálom! Újságírók kérvényét csak ak-

kor vehetjük át, ha a cenzúra láttamozta. Tessék előbb elmenni az információs minisztériumba, lebélyegeztetni a kérvényt, hogy nincs kifogás a hírlapíró kiutazása ellen, azután ide visszajönni, tíz-húsz nap múlva megkapja a határátlépési engedélyt...

Kanarik felzokogott:

— És ha addig bejönnek a németek, kisasszony?

— Akkor peche volt, uram! Kérem, a következőt!

Kanarik éppen összeomlani készült, amikor halkan mellénk lépett valaki és elkérte a papírjainkat.

— Maga el tudja intézni? — sottogta Kanarik.

— Félreért, uram! — magyarázta a fiatalember. — Állambiztonsági tisztviselő vagyok. Kérem, máskor tartózkodjék a rémhírterjesztő és defetista kijelentésektől, mert le fogom csukatni.

— Maga állambiztonsági ember? — süvítette a közgazdász. — Hát nem érti, hogy az életemről van szó?

— De értem, kérem, viszont mégsem illik önnek így viselkednie, ön emigráns, nálunk talált menedéket és most, amikor ég a ház, egyszerűen odébb akar állni. Ez mégiscsak nevetlenség!

A tisztviselő sarkonfordult. Kanarik utánabámult.

— Sosem fogom megérteni ezeket a franciákat! — motyogta. — Miért bánnak vetem mindig ilyen grombán? Hiába, barbárnak néznek, pedig csak az életemet féltém. Ezért jöttem ide, és ezért akarok most elmenni. Mi ebben a nevetlenség?

PÁRIZS BOMBÁZÁSA.

Június harmadikán déli egy órakor Párizsban légi-riadó volt. Amikor megszólaltak a szirénák, éppen a földalattin utaztam. A szerelvény a Chatelet-állomásig vitte az utasokat, ott ki kellett szállnia mindenkinek. A vonatot vakvágányra tolták, kikapcsolták az áramot, a síneket villámsebessen bedeszkták, kis vaslétrákat illesztettek a perron szélére, így az egész pályatest járhatóvá vált. Rengeteg ember zsúfolódott össze a földalatti állomáson, a szomszéd iskola valamennyi növendékét idevezényelték és feltűnően sok volt a vidéki is. Északfranciaországi menekültek voltak, itt a Chatelet-n érte őket a riadó.

A fojtott, izgalompárás levegőtől több asszony és gyermek elájult, de általában kedélyesebb volt a hangulat, mint a pinceóvóhelyeken. Itt nem ismerősök, ház- és utcabeliek, megszokott ellenségek és összehangolt civakodók gyűltek össze, hanem véletlenül egybedobált emberek. A feltűnő sűrűn ismétlődő dörrejek sem okoztak pánikot, nem volt már újdonság a riadó és a német offenzíva is már három napja, hogy megállt. A párizsiak bizakodtak, a Weygand-vonal előtt

megtorpant az ellenség, a lapok új, titkos és biztos hatású csodaszerekről írtak.

A riadó negyvenöt percig tartott. Amikor kibújtam a föld alól, ragyogó napsütés öntötte el az utcákat, másodperceken belül újból felzúgott a forgalom, langyos párizsi tavasz volt, semmi szokatlant nem észleltem. Gyalog átmentem a Szajnahídon a Place St. Michelre. A rue de la Huchette felől vad lárma hallatszott.

A szűk kis utcán nagy tömeg ember üldözött két feketeruhás férfit, rendőrök rohantak, sípoltak, nők sikoltoztak, férfiak káromkodtak, itt-ott revolver villant.

A hajsza több utcán át folytatódott. Voltaképpen nem lehetett megállapítani, mi történt. A nők azt sikkították, hogy a két feketeruhás ember német ejtőernyős, néhányan ordítva magyarázták, hogy olaszok és a háború ellen izgattak, a legtöbben azonban csak artikulátlanul üvöltöztek.

A két feketeruhást a rue Dante-on érte utol a tömeg. Bekerítették őket, mine odaértem, már cafatokban lógott róluk a ruha és arcukról patakokban ömlött a vér. Rendőrök és civilek gyömöszölték őket, a két ember melle zihált, vörös nyálat köpködtek és hallgattak.

— Mit csináltak? — kérdeztem a rendőröktől.

— Mit tudom én?! — ordította az egyik. Sípolt, a két embercsomagot taxiba rakták, elrobogtak velük.

A tömeg még egyideig ottmaradt, kis csoportokban találgatták, miért is kellett üldözni a feketeruhásokat.

— Idegenek voltak, — állapította meg egy fűszeresné. — Így kell elbánni mindenkivel, aki nem francia és az utcán futkos! — tette hozzá.

Köpcös esernyős bácsi hadonászott a túlsó járdán:
 — Tudják, mi történt? — ordította. — Bombáz-
 ták Párizst!

*

Csakugyan most ezerkilencszáznegyven június har-
 madikán történt először, hogy bombát dobtak Párizs
 belterületére. Pontosan tizenegy nappal a német csapa-
 tok bevonulása előtt.

Déli egy órakor kétszáz német repülőgép jelent
 meg a város felett. Körülbelül ezer robbanó és gyújtó
 bombát ejtettek a Citroen-féle gyártelepre. Néhány
 bomba a Szajna túlsó partjára is esett, az előkelő
 Passy-városnegyed lakóházaira. Egy épület összedőlt, né-
 hány emelet megrongálódott, egy zongora kirepült az
 utcára, a Citroen-telep lángokba boruk, sokan meghal-
 tak, férfiak, asszonyok, gyerekek, köztük idegenek is.
 A sebesültek pontos számát sem közölték soha a nyilván-
 nossággal, sőt, magát a bombázás méretét is titkolták
 egyideig. Megmenekült magyar munkások mesélték ne-
 kem, hogy a német pilóták mértani pontossággal céloz-
 tak, a bombák milliméternyire találták el a legfontosabb
 műhelyépületeket.

A június 3-i bombázással összedőlt Párizs sérthet-
 lenségének legendája is. Sokan valami titokzatos nem-
 zetközi egyezményben reménykedtek, amely megtiltja a
 Fény Városának bombázását. Ez a rejtélyes felnött-
 okosságba vetett rosszgyermeki hit most szétfoszlott,
 Párizs itt állt védtelenül, csupaszon, égő gyártelepeivel,
 csonka házaival, összeroncsolt halottaival és reszketett.

A falakra kiragasztották a városparancsnok plakát-

ját. Köszönetet mondott a lakosságnak a légitámadás alatt tanúsított bátor magatartásáért.

Az újabb megpróbáltatásokat sejtető falragasztól még jobban megrémültek az emberek, hisztéria-hullám vonult végig a városon, a bankokat megrohanták, most már a kisemberek is kivették a pénzüket, csomagoltak, végrendelkeztek, túlbő vacsorákat rendeltek, ittak, költek. Voltaképpen ezen a napon kezdődött el Párizs menekülése.

A ZÁLOGHÁZ VISSZAVONUL A LOIRE MÖGÉ

A június 3-i bombázás után megindult az ostrom a párizsi pályaudvarok ellen. El akart utazni mindenki. Ez főképp pénz és állampolgárság kérdése volt. Gazdag emberek autón indultak „nyaralni“, a módosabbak vonaton, a pénztelenek pedig menekülési kölcsönök felhajtására vetették magukat vad elkeseredéssel. Kétségbeesett kunyorálások, tragikus fenyegetőzések, agyafűrt zsarolások színhelyei voltak a vezérigazgatói szobák, a segélyezési komiték irodái, és a kávéházak. Külföldieknek azonban a pénzen kívül rendőri és katonai utazási engedélyre is volt szükségük, francia állampolgárok ekkor már sauf-conduit nélkül is elhagyhatták Párizst. Az idegenek megrohanták a rendőrséget, irtózatos küzdelem folyt a menekülési engedélyekért. Senki sem hitt többé a kommunikéknak, hiába bizonygatták naponta többször, hogy Párizs nincs veszélyben, senki se üljön vonatra nyomós ok nélkül.

Ötödikén újból megindult a német offenzíva, hatodikán áttörték a Weygand-vonalat, a párizsi iskolákat bezárták. A *zöldesszürke* katonák feltartóztatlanul nyomultak előre, Olaszország egyre vészesebben fenyegető-

zött, már egy lap sem írta, hogy először Londont fogják ostromolni, s csak azután a kevésbé fontos francia fővárost.

Mindenki tudta, hogy most a tét: Párizs.

Túlzás volna állítani, hogy már ekkor feladtak minden reményt. A párizsiak nem a megszállástól, hanem a bombázástól féltek június első hetében, az ostromtól, a barrikádharcoktól, az elkeseredett ellenállástól s ezért akarták elhagyná a várost.

Az őrszobákon tombolt a düh, őrvjögve magyarázták az idegeneknek, hogy várniuk kell az engedélyre, a franciáknak van elsőbbségi joguk a meneküléshez.

Az utcákon már sűrű rajokban vonult Dél felé a feldúlt északi városok és falvak lakossága. Most tudtam csak meg, hogy a diáknegyed főútvonala, a boulevard St. Michel voltaképpen az országút eleje. Másfél hétig éjjelnappal ezen a körúton rajzott Orleans felé Észak-Franciaország népe. Eleinte autón és kerékpáron, azután szekéren, kordélyon, végül pedig gyalogosan is.

A párizsi polgárok rémült ámulattal lestek a kávéházakból a bulváron elvonuló Franciaországot. Másfajta Franciaország volt ez, izzadt, poros, szegény, rongyos, hallgatag vidéki Franciaország menekült a vidám diáknegyed tarka Boul'Mich'-en. Ökrös szekerek kocogtak az aszfalton, lovak nyerítettek, kecskék mekegtek, birkák bégettek a világhírű mulatóhelyek, egyetemek és csapszékek negyedében. Barnaarcú, százcáncú, vén parasztok tologatták talicskán a családjukat Orléans felé, vékonylábú, apró északi gyerekek szaladtak Liliéből Marseillebe, szürke, poros, papucsos anyák futottak Amienstől Bor-

deauxig, hat-nyolcszáz kilométert is gyalogoltak csecsemővel a karjukon.

Rendkívüli járatokat indítottak a párizsi pályaudvarokról. Másfélkilométeres sorban várakoztak az elszánt vonathozragaszkodók. Az ismert közíró úgy jutott fel a toulousei szerelvényre, hogy elordította magát:

— Hölgyeim és uraim, ne hagyjanak sorbanállni! Engem halálraítéltek a németek, ha ittragadok, felakasztanak!

Másfél óráig ordította ezt a közíró, amíg a Notre Dame-tól eljutott az Austerlitz-pályaudvarig. Ott még félórát olvasott fel üvöltve különféle lapszemelvényeket a halálos ítéletéről, amíg felszállhatott az induló vonatra.

Ekkor már sokan távoztak Párizsból engedély nélkül is, noha azt híresztelték, hogy a vidéki csendőrök le tartóztatnak, agyonlőnek, felkoncolnak, ejtőernyősként kezelnek minden külföldit, akinek nincs menlevele.

Június nyolcadikán az Oise völgyében folyt a harc. A kórházakat kiürítették, sok beteget vidékre szállítottak. Az egyik párizskörnyéki kórházban két ápolónő megőrült: gyors hatású injekciókkal megölték a gyógyíthatatlan betegeket.

Később csak asszonyokat és gyermekeket engedtek vonatra szállni. A Szajján robbantották a hidakat. L. doktor, a szikkadt érmegyűjtő lemondott a csónakon való menekülésről Vidéki tanítónőnek öltözött, hogy felenvedjék a vonatra. El is jutott Orléansig, onnan gyalog folytatta útját Toulouse felé. Lilamintás imprimé-ruha volt rajta, amikor huszonöt kilométernyire Orléanstól megölte egy bombaszilánk.

Párizsban kerékpárt vásárolt mindenki, ócskaautó-

kért és főképp benzinért mesebeli árakat fizettek. A sportüzleteket megrohanták sátorponyvákért, hátzsidókért. Az egyik áruház külön osztályt létesített, ahol kizárólag me-nekülési cikkeket árusítottak.

„Még nem veszett el minden!“ — írták a lapok. — „Weygand feltétlenül megmenti Párizst!“ — ígérték-lszántan.

— Minden elveszett! — jajgatta Ann Olsen a St. Michélien.

— *Miért?*

Az úttest kellős közepén álltunk. Körülöttünk bi-ciklik, szekerek, targoncák, gyerekkocsik, talicskák, kecs-kék, birkák, baromfiak zörögtek, nyikorogtak, bégettek, kukorékoltak örült hangzavarban.

A kis divattudósító nő csipőre tett kézzel süvítette:

— Becsukott a zálogház! Elköltözött vidékre!
Vége!

Öreg vidéki, ügyvédféle bácsi haladt el mellettünk. Rozzant, cvikkeres vénember. Egyik kezével az aktatás-káját szorította szívéhez, nyilván ebben volt minden ingóvagyon, a másik kezével roskatag, poros gyerek-kocsit tolt, ebben ült a felesége, feketecspikés, szaporán bólogató néni. Amikor az öregember meghallotta Ann Olsen tragikus üvöltését, elmosolyodott.

Megállt, kinyitotta aktatáskáját:

— Kisasszony, — mondta, — valamikor én is diák voltam itt a Quartier Latinben. Tudom, mi a zálogház.

Benyúlt a táskába és kivett egy százfrankost.

— Engedje meg, hogy felajánljam ezt a szerény háborús kölcsönt!

— De uram, ilyen helyzetben! ... — szabadkozott Ann.

A gyerekkocsiban trónoló nénike is megszólalt:

— Sose szégyelje magát, kisasszony! Csak fogadja el a pénzt, nekünk van elég...

Ann Olsen kezében a szépen összehajtott százfrankossal még sokáig bámult a nyikorgó gyerekkocsi után.

— Sosem fogjuk őket megérteni! — motyogta elkeseredetten. — Ezek most miért voltak jók hozzám? Miért adtak nekem pénzt? Nem értem: az egyik megtiltja, hogy meneküljünk, a másik ki akar irtani, a harmadik rozoga gyerekkocsin tologatja feleségét az ismeretlen jövő felé és közben százásokat osztogat idegeneknek!...

Kanarik, a prágai közgazdász szaporán ájuldozott a kávéházakban. Sem pénze, sem engedélye nem volt a meneküléshez. Az okosok nagyrésze már vonaton és autón távozott. Kanarik izgalmában elköltötte a meneküléshez kapott kölcsönöket. Mostanában csak szegény okosok voltak a kávéházban, ezeknek hiába rémüldözött. Kanarik éhezett.

Sokan éheztek ezeken a zűrzavaros végnapokon Párizsban. Főképp az idegenek. A postai forgalom szünetelt, a munkaadók eltávoztak, a pénztárak elmenekültek, a különféle emigránstámogató szervek kasszástul visszavonultak Délvidékre, a zálogház becsukott, az ószeresek valahol az országutakon baktattak és a gazdagok csak autóra meg benzinre költöttek.

— Pénzt már csak itt és az utcán lehetett kapni, — magyarázta Zlatky, a nemzetközi szaktarhás a magyar kö-

vétség udvarán. — Az utcán most vidékiek vannak. A vidékiek menekülés közben sokkal jobbszívűek, mint a városiak. Egy tízes vagy húszas könnyen leesik tőlük..

A követség udvarán összegyűrt emberek undorral fordultak el Zlatkytól, A szaktarhás a vállát vonogatta.

— Maguk ezt nem értik, — mondta. — Nekem azért adnak pénzt, mert szegény vagyok és külföldi. Miattuk kapom a bombát, ez csak megér egy tízeset?...

Nagyon sok magyar álldogált ezeken a napokon a követség udvarán. Vigasztaló szavakért, biztatásért, tanácsért jöttek. A követ és a követségi tisztviselők már vidékre költöztek, most csak a konzulátus működött itt.

A várakozók között sorszámot kellett osztogatni. Sokan rég elkopott vagy gondosan fejtegetett magyarságukat fedezték fel most és hozták éi ide, lóét perccel a francia összeomlás előtt. ,

Sápadoztak, sírdogáltak, tanácsot kértek.

Különvonalat, autót, menlevelet követeltek.

Csodálatos, bűvös igazolványt, amelyből kitűnik, hogy mindig jó gyerekek voltak és sosem rendetlenkedtek.

Nagy munkája volt az útlevélmeghosszabbító osztálynak is. Soha ilyen nagy értéke még nem volt Párizsban a magyar útlevélnék.

Nyugodt, derűs kis sziget lett a magyar konzulátusból.

Apró kölcsönöket folyósítottak az éhezőknek, ebédutalványokat osztogattak, segítettek mindenkin.

Akit csak lehetett, lebeszéltek a menekülésről. Főkép a pénzteleneket, akik gyalog akartak nekivágni Franciaországnak.

Megmagyarázták szép, csendes szóval, vagy cifrán, plasztikusan, hogy nem szabad felülni a propagandának. A németek katonák, fegyelmezett hadsereg közeledik Párizs felé, magyar állampolgároknak nincs mitől tartaniuk. Magyar embernek különben sem illik így reszketnie, majd csak jóra fordul minden. Akár fogják bombázni Párizst, akár nem, ittmaradni még mindig okosabb, mint az országúton elpusztulni.

Az udvaron nagy pánikot keltett néhány rémhíretetőjező és két asszony, aki kiutasítási végzést kapott. A rendőrség idegeneltávolító osztálya még mindig működött. A kiutasított asszonyok nem tudták, hogyan hagyják el az országot. Jajgattak, sikoltoztak, a hisztéria csakhamar átcsapott a többi ácsorgóra is.

Erre megjelent az erkélyen a konzul.

Rövid, de igen magvas beszédét mondott.

Azonnal vége szakadt a pániknak. Mosolyok gömbölyödtek, felszabadult sóhajok szálltak az erkély felé, hazai emlékek fakadtak, nagy, otthonias nyugalom ömlött el a tömegben.

Kis csoda történt.

Apró magyar csoda, olyasféle, amely a mi viharvert tájainkon nem ritkaság.

Csak két-három magyar szó hangzott el, de lehet, hogy ezerkilencszáznegyven tavaszán sokkal másképp történt volna, ha véletlenül nem itt, hanem valamilyen francia erkélyen szólal meg ilyen tömören valaki . —

ÚTRAKELNEK A KÁVÉHÁZAK

Június tizedikén Olaszország hadat üzent Franciaországnak. Kanarik, az éhező közgazdász eladta hátizsákját százhusz frankért és berohant a kávéházba meleg szendvicset enni. A pincér már alaposan ismerte legendás ájulékonyosságát és ezért nem merte vele közölni, hogy ma ebédel itt utoljára, mert délutánra bezár a Flore is.

Ezen a napon igen sok boltos és kávéos menekült el Párizsból. Autót nem lehetett kapni, sőt, már biciklit sem. Rohamosan emelkedett az egyéb járművek értéke. Mesés árakat fizettek talicskákért, targoncákért és gyermekkocsikért. Sőt, puszta kerekeket is vásároltak méregdrága áron. Poggyászokat, gyerekeket, feleséget, öregeket mindenben lehetett szállítani, aminek kereke volt. Ezen a napon indultak gyér számban az utolsó vonatok, jegyet már senki sem váltott, de már nem is kértek ilyen békebeli apróságot a kalauzok.

Eddig körülbelül egymillió ember hagyta el a várost. A második millió gyalog vágott útnak.

Párizs úgy festett június tizedikén, mint valami óriási kirándalóhely. Hátizsákos férfiak, nők, felpakkolt gyerekek, shortos ifjak, dirndlis asszonyok, hosszúnad-

rágos, ördögbőrzekés lányok kavarogtak mindenütt. Eszelős vikend hangulatot árasztottak, sokan nem tudták rászánni magukat Párizs otthagására, csomagokkal, bőröndökkel, zsákokkal megrakottan ténferegtek az utcákon, félőrülten cikáztak ide-oda kerékpáron, faggatták egymást, tanácsokat kértek és tanácsokat osztogattak, búcsúzkodtak, a pénzüket számolták és találgatták, vajjon hány kilométernyire vannak már a németek.

A Flore terrasza is ilyen kirándulóruhásokkal volt teli. A járda szélén sorakoztak útrakészen a biciklik. Sokan bevitték a kerékpárt a terembe is. Elkeseredett tolvajoktól féltek és egyébként sem volt már feltűnő semmi. Kecskék mekegtek a kávéházakban, csirkék csipogtak az asztalokon, sőt a bulváron egy egész birkanyáját láttam pihenni a cukrászda terrasán. A mozik előcsarnokában lovakat abrakoltak, tehének kérődtek csendesen a bárpultok mögött. Statáriumot hirdettek az elhagyott kutyák és macskák ellen. A puskával, kézi gépfegyverrel ellátott rendőröket utasították, hogy nyomban durrantsanak agyon minden állatot, amelynek egyszeri felszólításra nem jelentkezik gazdája.

Kanarik remegő kézzel toltta elém a reggeli lapot:

— Olvassa, ez szörnyű! — lihegte.

Párizs lakosságához intéztek felhívást a lapban. Felszólítottak minden épkeztláb férfit és nőt, hogy jelentkezék önként barrikádépítésre. Párizst még akkor is megvédik, ha kő kövön nem marad.

— Rettenetes ez a kő-kövön-dolog! — sírta az okosok árván maradt remegője.

— Nézze, Kanarik, mines értelme ennek az állandó beijedésnek! Miért nem lóg el, ha ennyire fél?

— Nincs pénzem.

— A gyalogláshoz nem kell és majd kölcsönkér útközben.

— Az országúton?

— Zlžitky már három napja kijár az országútra kisebb kölcsönökért. Ha az ilyen álmenekülő tud pénzt szerezni, akkor maga, mint valódi!...

— De ön nem ért meg engem! — jajveszékelt Kanarik. — Én félek az országúttól. A német motoros osztagok sokkal gyorsabban jutnak előre, mint a magamfajta gyalogos közigazgász. Belkeríthetnek, mindenféle bombát dobhatnak rám, lövöldözni fognak és még egy kávéház sem lesz a közelben. Azután hol fogok aludni? Bokorban? Brrr! Nem vagyok én madár; vagy erdei vad!

— Hát akkor maradjon itt és fogyassza nyugodtan a feketéjét!

— De ha kő kövön nem marad?

— Hagyjon békében, Kanarik! Mit képzelt voltaképpen?

Némán meredt maga elé;

— Nem képzelttem semmit...

Minden sopánkodása ellenére is, valahogy lankadtabbnak tűnt fel ma Kanarik. Máskor mán régen elájult volna. Szinte aggasztónak találtam a kesernyés merengését s ezért így szóltam hozzá:

— Idefigyeljen, Kanárik! Jó tanácsot adok magának: ne tépelődjék itt a kávéházban, hanem jelentkezék a mairien barrikádépítésre. Lövészárkokat fog ásni a bulváron, vagy kérjen beosztást a Champs Elyées-ire. Kávéházi székekből építhet majd ott sáncokat és pénzt meg

ellátást is kap érte. Ne higgye, hogy tréfálok, ez a munka szerintem megnyugtatóan fog hatni az idegeire...

A közgazdász legyintett:

— Késő, uram, késő! Velem most már nem lehet barrikádokat építtetni. Nem hiszek én az ilyesmiben! Tegnap járt le a tartózkodási engedélyem, biztos lecsuknak, ha rendezetlen papírokkal jelentkezem végső közmunkára ... No, megyek haza, nem zavarom tovább...

*

Többé-kevésbé heves búcsúzkodási jelenetek játszódtak le a kávéházban. A turistaruhas törzsvendégek, színészek, újságírók, festők, szeretők, mecénások, angol-szászok, szlávok és franciák élénk taglejtésekkel szervezték a menekülésüket. Térképet böngésztek, konzerveket csomagoltak, jegyzeteket, útirányt rajzolgattak, sírdogáltak, csókolóztak, idegesen nevetgéltek és gúnyolódtak.

Kis, közösen gyalogló csoportok alakultak, törzszasztal, foglalkozási és nemi képletek szerint. Ezen a napon párizsi kávéházak, asztaltársaságok, izmusok, háromszögek, négyszögek, sokszögek csatlakoztak a boulevard St. Michel-i menethez.

Már akkor éreztem, hogy sosem fogom megbízható pontossággal leírni a párizsi végnapok ízét. Az olyan szavak, mint tragikus, pokoli, szívtépő, drámai és nyomorúságos, épp annyira illenének az élmény meghatározásához, mint az ellentéteik. Nehéz így rövidtávlatból, megoldatlanságok és forrongások közepette, a nagy világalakulás elején, háborús hírverések áradatában közmegnyugvást és rokonszenvet keltően kijelenteni, hogy a franciák menekülése nemcsak menekülés, hanem valahogy útrakelés is

volt, indulás valami felé, ami jobb, szebb, valódibb és emberibb.

Némán, zokszó nélkül, komoran és mégis örök paraszti nyugdommal és elszántsággal lépdelt az észak-franciaországi földműves fővárosa kihült utcáin Dél felé. Elment valahonnan és elindult valahova, feltartóztatlanul és visszavonhatatlanul. Nem volt ez menekülés, a pánikot középről és felülről szervezték, népvándorlás volt, de nem csak térben, hanem időben is. Kilométereket és évszázadokat tettek meg tíz nap alatt ezek a barna arcok, sötét szemek és ökölbe szorított kezek.

Persze láttam réműlettől megnémult gyermekeket és a bombázástól meghibbant öregasszonyokat is. De mindig volt ezekkel valaki, apa, férj., testvér, fiú, szomszéd, aki komoran hallgatott, vagy legyintett, sőt mosolygott és pohár vizért ment be a párizsi kávéházba.

Más, de nem ennek ellentmondó volt a párizsiak menekülése. Nem a veszekedőkre, gyűlölködőkre, ingyen-cekre, habzsolókra, megcsömörlöttekre, tehetetlenekre és panamistákra gondolok most, hanem azokra, akik az utolsó pillanatig várták s gyalogosan vágtak neki a világnak. Kevés pénzzel, de határozott iróniával. Fiatalok voltak és az élet csipkelődő szerelmesei.

Sosem fogom elfelejteni a párizsi fiúkat és lányokat, akik összefogózva indultak a „kirándulásra“. Vidáman évődtek, szerelmesen gúnyolták egymás félelmét, fityörészték az erdőben és fiatal testükben bizakodtak. A lányok nagyrésze nadrágot, sőt férfiruhát öltött a meneküléshez, hogy ilymódon is eloszlassak a gyengeségükről költött babonákat. Hajukat rendehozatták, gyönyörűre festették ki magukat, színes szalagokat kötöttek a dere-

kukra, a körmüket kifényesítették és tarka szandált húztak meztelen lábukra. Nagy bajban szépnek kell lenni, örök női életigenlés volt ez, a jövő aggódo féltsése és láthatatlan gyermekek babusgatása.

Senki sem érezte frivolnak ezt a heroikus kozmetikázást.

Talán még soha nem voltak olyan szépek a nők Párizsban, mint az összeomlás napjaiban. Sokan pusztultak el közülük Franciaország bombazáporos országútjain, de árnybavesztett életimádatuk vissza fog térni valahol. Szerelmes, okos, gúnyolódó kacagásuk még sokáig fog csilingelni az évszázadok fülében.

*

— Hohó, maga még itt van? — kanyarodott asztalomhoz biciklijén a kis R. Ez a fiatal francia újságíró arról volt nevezetes, hogy karrikatúra-gyűjteményt szerkesztett a diktatúras államokról. Nagy reményeket fűzött hozzá és ezért saját kiadásban adta ki a kétszáz rajzot, de a párizsi háborús cenzúra csodálatosképpen nem engedélyezte a kötet megjelenését.

Most elmondta, hogy a húszszer kinyomott példányt eladta makulatúrának és a pénzen megvásárolta az utolsó, Párizsban még fellelhető kerékpárt.

— Látja, milyen jó volt, hogy a cenzúra nem engedélyezte a könyvemet? — nevetett. — Már rég elköltöttem volna a pénzt, most legalább elmenekülhetek a karrikatúráimból. Nem jön velem? Van még egy szabad üléssem a csomagtartón... Két napja keresek partnert a kiránduláshoz, egyedül nem megyek.

Elküldtem R.-t a rue Serpenite-be, a kis átlátszó lány-

hoz. Reggel találkoztam vele, köszöntünk egymásnak, megismerkedtünk és elbúcsúztunk. Akkoriban szokássá vált a búcsúzkodás azok között is, akik csak látásból ismerték egymást. A kislány panaszkodott, »hogyan nem kaptam kerékpárt és nincs kivel menekülnie. R. Toulouseba vitte, bombaszilánkokat kaptak, négy hétig feküdtek kórházban, azután megesküdtek, állítólag gyerekük ds lesz nemsokára.

A pincér levelet hozott, Claudine hagyta itt számomra ma reggel:

„ ... tehát búcsúzom Tőled és bocsánatot kérek mindazért, amit magam ellen és ellenünk vétettem. Bocsáss meg a kiskutyáért és azért a bolgár fiúért is, akivel most elmegyek. Nevetségesen drámai ez a perc, sajnálom, hogy nem találta meg. Ki tudja, látjuk-e még egymást valaha az életben, kérlek, ne röhögj ezen a mondaton, mert most böögök. Szerettem volna veled menni a bizonytalanba vagy esetleg a halálba is, de téged úgysem lehet rávenni az ilyen marhaságokra s azonkívül a bolgár fiúnak frenetikusán sárgaszínű autója van. Tudom, utálod ezt a színt. Nagyon kedvellek és ne örülj, mert visszajövök. Cl.“

Ezt írta a tej arcú Claudine a haldokló Flore levélpapírosán. Már javában csomagolt a kávéház, toronyba rakták a székeket, tükröket, ablakokat deszkáztak be, a kiszolgálás már megszűnt, de a terasz még mindig zsúfolt volt búcsúzkodókkal.

Márta is megérkezett, hatalmas hátizsákkal.

— Jön egy kicsit túrázni? — kérdezte.

— Hova megy?

— Nem tudom még. Kimegyek a Boul-Michre, beállok a menetbe és majd csak eljutok valahova...

Nem jutott el messzire, útközben elveszett a hátizsákja, éhezett, egy hét múlva teherautón visszahozták a németek Párizsba.

— Záróra! — kiáltotta a pincér teljes túristafelszerelésben.

Becsukták a Floret. A vendégek sűrű mentegetőzések közepette átvonultak a szomszédos Deux Magots terraszára. Ez a kávéház csak másnap zárt be.

Egyre többen pattantak fel a járda szélén felsorakoztatott biciklikre. Búcsút integetve elvágtattak a Saint Michel irányában, Orléans, Toulouse, Bordeaux, Marseille, Vichy, Limoges felé.

Hatalmas luxusautó robogott el a kávéház előtt.

— Hahó! — intett ki belőle Ann Olsen. — Megyünk a Riviérára, minden jót!

Megkezdődött a floristák és deuxmagotisták kerékpáros búcsúfelvonulása a kávéház előtt. Csaknem fél óráig tartott. A tulajok, pincérek és az ottmaradók zseb-kendőt lengettek. Kacagás, hahózás, sírdogálás, pityergés, fenyegetőzés, fogadkozás, füttyülés és tapsolás hangjátéka kísérte a menetet. Utolsónak száguldott el tandem ismeretlen fiatalemberrel a Répaszájú. Végső tüntetésként fekete selyemruhát és magassarkú cipőt viselt. Röptiben a behunytt Flóréra villantotta sárgavörös száját, fekete csipkesálja kísértetiesen lengett utána a szélben.

SELYEMINGEK AZ UTCÁN.

Június 11-én Párizsban kihirdették az ostromállapotot: a főváros harctéri területté vált. A német csapatok előőrsei negyvenöt kilométernyire Párizstól átjutottak a Szajna balpartjára. „Párizs nem Franciaország“ — írták a lapok.

A kormány, a közhivatalok egyelőre ismeretlen helyre távoztak. Rohamosan ürrült a város, a boltok nagyrésze bezárt. A kaszárnyák körül lövészárkokat ástak, de egyébként nem látszott nyoma a „barrikadépítésnek“.

Hatalmas banánhegyek tornyosodtak az utcákon. Végkiárusítást rendeztek a banánkofák, tíz darabot adtak húsz fillérért. Mindenki banánt evett, más élelmiszert alig tehetett kapni.

Már tisztán hallható volt az ágyúdörgés a csataterőről. — Párizst feláldozzák, — suttogták az emberek. Itt lesz a végső nagy összecsapás, rommá fogják bombázni a várost. Párizs sorsa megpecsételődött.

Tizenkettedikén reggel jelentek meg utoljára a napilapok, mégpedig összevont kiadásban. Két-három újság menekülő szerkesztősége csapott össze sebtiben egyegy közös számot. Csak hivatalos jelentéseket közöltek és

néhány tétova mondatot Franciaország örökkévalóságáról és Weygand rendíthetlenségéről. A redakciókban tekintélyes menekülési előlegeket folyósítottak, az adminisztrációs nehézségek megszűntek. A könyvelők már régen vidéken csóválták a fejüket. Az egyik fiatal újságíró a dermedező Montmartreon költötte el háromezerfrankos menekülési ákontóját. Utoljára a „Tyúkretrec“ című mulatóban látták, rengeteget ivott, régi provanszi dalokat énekelt. Alkonyatkor hagyta el a helyiséget, azzal, hogy most elmegy és megkeresi Franciaországot. Azóta nyoma veszett.

Párizs agonizált. A Belváros némult meg először, a Place de l'Operán a légy zümmögését is meg lehetett hallani.

Az úttesten már csak menekülők közlekedtek. Időnkint egy-egy katonai autó süvített el a gyalogoló civilek poros csapata mentén. Az emberek némán kérdő pillantásokat vetettek az elrobogó katonákra. Szó nem igen esett.

Iskolásgyerekek, internátusok, zárdák vonultak át a városon. Éppen a St. Germain de Prés-templom mellett haladt el egy ilyen menekülő gyerekcsapat, amikor hatalmas ágyúdörgés remegtette meg az eget Saint Denis felől. A gyerekek összefutottak, a csoportot vezető pap érces hangon megszólalt:

— Imádkozzunk Franciaországért!

A gyerekek térdreborultak.

A tér járókelői követték példájukat.

A boulevard Saint Germainen is megtorpant a menekülőhad. Férfiak, asszonyok, rongyosok, jólöltözöttek, rendőrök, postások, vasutasok térdrehullottak:

— Szent Genovéa, mentsd meg Franciaországot!

A tér körül; még nyitva volt néhány elárvult kávéház. Ittrekedt, talájtalan, sehova nem tartozó sötéttekinetű emberek üldögéltek a terraszokon. Egyideig meghökkenően nézték a fennhangon imádkozó utcát, azután le-tették a söröspoharat és tétován, ingadozón, sápadtan sorra letérdeltek ők is a kávéház padlójára, a gyerekek mellé, a viharvert párizsi aszfaltra.

A szállodákból is elmenekültek a vendégek. Csak egy-két semleges külföldi, ágrólszakadt nyomorgó lézengett a diáknegyed vadregényes hoteléiben. A legtöbb helyen a tulajdonos is elmenekült családjával és a személyzettel. A szállodát bezárták vagy igen sok esetben rábizták valamilyen külföldi vendégre. Egész sereg magyarból, törökből, bolgárból lett ezeken a napokon hoteligazgató.

— Maga miért marad Párizsban? — kérdeztem a szállodásnőmtől.

Az asszony a vállát vonogatta:

— Ha meg kell halni, itt akarok meghalni a saját házam romjai alatt. Ha pedig bejönnek a németek, hát Istenem, láttam már elég külföldit életemben, nem ijedek meg ezektől sem ...

Az én szállodámból csak kevesen menekültek el. Nyilván a patronne magatartása öntött a lakókba bátorságot. A legtöbb hotelben ugyanis a tulajdonos távozása indította meg a pánikot. Általában minden riadalom, fejeszettség, cserbenhagyás felülről, a hivatalokban és az irodákban, a főnököknél és a felelőseknél kezdődött.

— Mi ennek az oka? — kérdeztem.

— Rossz idegek, rossz lelkiismeret, — vélték a töpcengők.

— Árulás! — kiáltották a nők, a heveskedők és a fiatalok.

A szállodák elmenekült lakói csak nagyon kevés holmit vittek magukkal. Távozás előtt nagy osztozkodást, ajándékozást rendeztek az ittmaradó szegények között. Számptalan semlegesállambeli szegénydiák, árva pincérleány, elszántan párizshozragaszkodó nőcske és diák-szerető jutott ezeken a végnapokon finom kelengyéhez. A gazdag angolszász egyetemisták, a külföldi pénzesek, a kényes idegen asszonyok drága holmija cserélt váratlanul gazdát és került olyan helyre, ahol eddig csak hírből és kirakatból ismerték.

Igen sok helyen még az ünnepélyes szétosztásra sem jutott idő. Sietni kellett, elmaradt a drámai ajándékozási szertartás, a menekülők egyszerűen kiszórták feleslegessé vált poggyászaik tartalmát a folyosóra, az udvarira, az előcsarnok szőnyegére, sőt még az utcán, a szállodakapuk előtt is óriási fehérnemű-, könyv- és egyéb csecsebecsehal-mok árasztottak katasztrófa-hangulatot. Párizs fatalistái és rongyosai turkáltak itt ágyúdörgések, repülőbombaberie-zések közepette. Felpróbálták a ruhákat, ingeket, cipőket. Ami nem kellett, azt otthagyták. Kereskedelmi értéke nem volt akkori semminek.

Kanarikot kerestem a szállodájában. Nem volt ott, ismeretlen helyre ment félni.

— Uram, nem óhajt valami selyemínget? — érdek-lődött a szobalány.

— Köszönöm, nem kérek.

— Akkor talán valami szép nyakkendőt? Kérem, nem kell érte fizetni, ingyen kapható. A japán diákok hagyták itt és engem bíztak meg, adjak belőle mindenkinek, aki megérdemli és rokonszenves. Tessék bejönni hozzám választani...

Szinte megsértődött, amikor megmagyaráztam neki, hogy semmi kedvem nincs most nyakkendőt próbálni.

AZ UTOLSÓ NAP.

Június 13-án reggel az előretört motorosított német hadoszlopok már látták az Eiffel-tornyot. Aznap egyetlen újság jelent meg Párizsban, címe: „La Victoire“ — A Győzelem — volt. Néhány elszánt újságíró és nyomdász adta ki két oldalon. A vezércikkben megírták, hogy nem menekülnek, történjék bármi, nem hagyják cserben Párizst. A németek ma vagy holnap, esetleg holnapután birtokukba veszik a fővárost, a lap szerkesztőségét valószínűleg lecsukják vagy kivégzik, nem bánják, nekik mindegy, ők szólnak most utoljára franciául a párizsi újságolvasóhoz, kérik, őrizze meg nyugalmát, fogadja higgadtan és méltósággal az elkövetkezendőket. Ügyeljen arra, hogy a megaláztatás keserű hónapjaiban ne essék áldozatul a bűnbakkereső ragálynak, irtsa ki lelkéből a kicsinyes gyűlölködést és szeressen, tántoríthatatlanul, emberien, franciául. Egyébként remélik, hogy a hadvezetőség bölcs belátása révén elkerülhető lesz, hogy Párizst romhalmazzá dúlják. Weygand a Loire mögött fogja összpontosítani a megmaradt francia haderőket, onnan indul majd meg a nagy ellentámadás.

Gyakorlati tanácsokat is adott a Victoire a megszálló

katonasággal való bánásmódra vonatkozóan. Ajánlotta a párizsiaknak, hogy ne szólítsák többé a németeket „boche“-nak, mert ez még az 1870-es háború idejéből származó lealacsonyító és sértő elnevezés. Sokkal célszerűbb a *jelenlegi*, háború *folyamán* meghonosodott „Fritz“ névvel illetni a német katonákat. Ez a „Fritz“ teljesen ártalmatlan szó, szinte becenév.

A városban az utóbbi időben alig lehetett katonát látni, most azonban ismét feltűntek a kísértetiesen kongó utcákon a khaki-egyenruhák.

Elszórt, apró csoportokban borostás arcú, rongyos katonák vánszorogtak a házfalak mentén. Sok volt köztük a véresruhájú sebesült, üvegesedő szemmel kértek vizet, borogatást vagy egy kis kávé. A legtöbben fegyvertelenül menekültek, de akadt olyan katona is, aki két puskát cipelt a vállán.

— Uram, cigarettát!... — szólított meg az egyik.

Amikor rágyújtott, észrevettem, hogy a keze csupa vér.

— Megsebesült?

Nagyot fújt a füstiből:

— Még nem tudom... Ön külföldi, úgy-e? Vélünk harcolt egy idegen század, összesen tizenkét ember maradt belőle ... Hogy fogják magukat szidni, uram!

Nevetett.

— Szörnyű tréfa, mi? — hunyorított a szemével, majd a mutatoujjával megbillentette sapkáját: — Kár volt a gőzért, mon petit...!

Az önállóan visszavonuló katonák egyrésze a Saint Michel-i polgári menekülőkhöz csatlakozott, de a legtöbben nem tudták elhagyni Párizst, az utcákon ténfereg-

tek, sebeiket kötözgették és igyekeztek itthonmaradt ismerőseiknél vagy a szállodák udvarán civilruhát szerezni.

A néger katonák rémült hebegéssel mesélgették élményeiket. Sokan több napja nem aludtak, leheveredtek a járdára és még a rendőrök ijedt figyelmeztetéseire sem akartak feltápaszkodni.

— Kérem szépen, mi igazán nem tehetünk semmiről! — mentegetőztek kidagadt szemmel. — Mindent megtettünk, ne tessék ránk haragudni, hagyjanak feküdni!

Erősen megcsappant a bulvárokon a menekülők zaja. Főképp férfiak voltak, munkások kis batyuval, papírbortáskával, szatyorral.

Családjuk már napokkal ezelőtt elment, ők ittmaradtak, mert rendelet tiltotta halálbüntetés terhe alatt a munkahelyről való távozást.

Sokan nem kapták meg a fizetésüket sem, ment gazdáik pénztárostul eltűntek.

A még nyitott élelmiszerüzletekből kiszaladtak a boltoslányok és süteménnyel, sajttal, csokoládéval, borral tömködték a zúgolódnók szatyrait.

Feltűnően sok volt a tanácstalanul lézengő csendőr, rendőr. Elordították a fejüket, tarkójukat vakarták vagy eltorzult mosollyal igyekeztek leplezni, hogy magukra maradtak.

Az egyik földalatti villamosállomáson őrjögő titkosrendőr igazoltatta az utasokat. — Maga azonnal Marseilbe megy! — kiáltotta. — ön uram, hajóra száll és Amerikába siet! Kisasszony, rendben vannak a papírjai, de jelentkezzék azonnal a lisszaboni prefekturán! Asszonyom, kegyed külföldi, várjon nyugodtan a kivégzésére!...

Hiába próbálták csillapítani, végül is rendőrök vitték el.

Valamelyik postahivatal előtt francia asszony veszekedett szuronyos csendőrrel. Mindenáron azt akarta, hogy törjék fel a postaszekrényt, amelybe ma reggel levelet dobott be a harctéren küzdő férje részére. A levél semmiképpen sem kerülhet a bevonuló németek kezébe, azonnal rombolják szét a; postahivatal! A csendőr hallgatott, az asszony leköpte, a csendőr szomorúan mosolygott.

Félórát szaladgáltam, amíg egy nyitott bisztróra bukkantam. A tulajdonos éppen csomagolt. Nem hagyta, hogy kifizessem a kávé. Úgy vélte, már nincs semmi értelme a pénznek. Megkért, hogy siessek, mert tíz perc múlva gyalog elindul családjával Limogesbe.

— Látom,, ön magányos ember, — mondta, — ha van kedve, velünk tarthat... .

Megmagyaráztam neki, hogy maradok.

— Értem, — felelte minden csodálkozás nélkül. — ön szemtanú akar lenni!

— Igen, szemtanú.

A bisztrós megvakarta üstökét:

— Szép, szép a szemtanúság, de miből fog megélni? Van pénze?

— Miért?

— Mert ha nincs, szívesen adok.

Nem fogadtam el, mire érzékenyen elbúcsúzott tőlem és sok szerencsét kívánt. Ilyen sokfélék voltak a franciák még június tizenharmadikán is.

*

Madame Rossignol, a „Vad Kaktusz“-hoz címzett

diáknegyedbeli műintézet tulajdonosnője ezerkilencszáznegyven június tizenharmadikán rövid beszédet intézett a földszinti tükrös nagyszalonban egybegyűlt lányokhoz:

— Gyermekeim, nem akarom magukat megijeszteni, mert hiszen mindnyájan tudjuk, hogy történelmi időköt élünk és nehéz napok várnak miránk is. Csupán arra óhajtom figyelmeztetni magukat, hogy bármi is történjék, sose felejtsek el, mivel tartoznak Párizsnak! Nem vonultam vissza Délvidékre, mert úgy érzem, nekünk itt a helyünk még a megpróbáltatás heteiben is. De visszatarítani nem akarok senkit, aki távozni óhajt, jelentkezétek most, zokszó nélkül elengedem.

A lányok hallgattak. Madame Rossignol elővette rózsaszín tüllzsebkecsőjét és az orrát meg a szemét törülgette szaporán. A lányok körülvették, egészen a világhírű tükrös mennyezetig lágy, csicsergő sírással telt meg a „Vad Kaktusz“ földszinti nagyszalónja.

Azután Madame Rossignol és lányai lemosták arcukról az elázott festék sós piros és fekete foltjait, majd kendőzetlenül, vörösre dagadt szemekkel levonultak sétálni a Boulevard Saint Midiere.

Délután öt órakor magányos francia tank robogott végig a diáknegyed elhagyott főútvonalán. Ijedt zakatolással, ziháló kétségbeeséssel menekült a csapzott, összevissza horpadt páncélkolosszus Orléans felé. Rossignol, asszony és lányai pasztelszínű zsebkecsőkkel intettek búcsút neki. A csapóajtóból véresarcú, rongyos katona bújott ki derékgig és fáradt kézlegyintéssel viszonzta az üdvözléseket.

Félhatkor különös vastag, szürke köd szakadt le a városra. Fekete foltok lepték el az emberek arcát, kezét, fehérműjét, kormos lett minden, nehézzé vált a lélekzés. Csakhamar eltűnt az ég, áthatolhatatlan homályba borultak az utcák.

— Mesterséges köd! — állapították meg a párizsiak. — Álcázzák a várost, most kezdődik a nagy ostrom és a végső ellenállás!

Már egészen közélről dörögtek az ágyúk.

A házak legfelső emeletéről látták, hogy északon vörös fények törik át a ködöt.

— Egnek a külvárosok! — suttogták.

A légelhárítók egész délután kattogtak, de riadó nem volt.

Estefelé bomlott csend támadt. Minden zaj elhallgatott, csak a vastag, sűrű álcázó-köd gomolygott némán.

Hirtelen kialudt a villany az egész városban.

Lebotorkáltam az utcára. Barna volt a csend, ellepett a maró füst, most azután tényleg vágni lehetett a sötétséget.

Behunytam a szemem és emlékezetből, mint az állat, eltapogatóztam a Flore-ig.

Leültem az elárvult bejárat lépcsőjére, államot az öklömre támasztottam és vártam.

Nem tudom, mire.

Éreztem a vészes némaságban, hogy magamra maradtam, most száll el a lélek Párizsból, egyedül vagyok, halott mellett virrasztok már.

Azután suhogást hallottam, a vak homályban mellem telepedett valaki. Egyideig így ültünk némán, dobogó szívvel egymás mellett a lépcsőn, majd ő átölelt, össze-

kapaszkodtunk, hagytam, hogy sírjon, hang nélkül, kis fájdalmas ránkásokkal.

Már a suhogásáról megismertem Iréne viharvert esőköpenyét.

Azután hirtelen megszólalt, kétségbeesetten kedves szavakat suttogott, lázas, fuldokló gyöngédséggel kapaszkodott az életbe, zokogott, ujjongott, haldokolt, harcolt a pillanatért és az örökkévalóságért, elkeseredett asszonyisággal, Párizs holtradermedt éjszakájában).

Amikor a Saint-Germainen bandukoltunk, Iréné már gúnyosan ostorozta gyengeségét. Bolond kis nőnek nevezte önmagát, szentimentális varrólánynak, kerge csibének. Azután elcsendesedett, elkomorodott, zsebbe süllyesztett kézzel összehúzta esőköpenyét és elémállt:

— — Igaza van, bocsásson meg irénetelen viselkedésemért! Vállalom a sírdogálásomait, a szédületesem és a gyengeségemet. Nyilván igen gonosz dolog volt... „, Ne mentegessen, erre nincs szükségünk! Azonkívül! nem is tudja, mi történt körülbelül abban a percben, amikor leültem maga mellé a Flore lépcsőjéne... Ne találgasson, megmondom: Párizst átadták a németeknek. Gyűlöl? Megvet?... Jó, hát akkor megelégszem azzal is, hogy megért. Többet ne beszéljünk erről, úgysem írhatjuk meg. Jöjjön, most elmegyünk vacsorázni a rue Saint Honorera, ismerem ott egy kocsmát, nyitva lesz az még ma is. Száz év óta járnak oda a hajótöröttek...

Sötét kis hely volt Iréné kocsmája. Gyertyával világítottak, még mindig nem volt villany a városban.

Toprongyos csarnoki clóchardok bóbiskoltak a fél-

homályban. Nem törődtek: velünk. Vadul sebhelyes öregembec volt a kocsmáros. Tompa mordulással üdvözölte Irénét, felkecmergett a pénztár mellől, papírt terített az asztalunkra.

— Mit akarnak enni? — kérdezte. — Rendelhetnek mindent, a korlátozásokat nem tartjuk meg, fizetni sem kell, el is vihetik azt, amit nem tudnak megenni, éléstárunkat kiürítjük.

Most láttam csak, hogy valamennyi bóbiskoló mellett hatalmas csomag domborodik. — Nyolcszáz clochardt vendégeltünk meg ma reggel óta, — mesélte a vendég-lős. — Ezek itt már annyit zabáltak, hogy mozogni sem tudnak. Mit bánom én, rohadjanak reggelig, engem nem zavarnak...

Iréné csak a sapkáját vette le, csapzott esőköpenyével, csillogó szemével, vállraomló zilált, harcos hajával úgy hatott, mint valamilyen elszánt diáklány. Dühösen leplezte csinoságát és igyekezett vértelenné harapdálni a száját.

— Meg sem kérdezi, miért jöttem vissza Párizsba? — fortyant fel váratlanul. — Nem a lépcső miatt, elhiheti! A barrikádokat kerestem, barátom... És miről fogok írni? Legfeljebb valami szép, gondos, alapos riportot a világ leghiggadtabb és legtapintatosabb katonai bevonulásáról. Bizony! Ugye még mindig nem hiszi el, hogy Párizs jogilag már német kézben van? A városházáról botorkáltam magához, ott ülésezett Chiappe úr a magisztrátus hősiesen ittrekedt tagjaival. Derék, megbízható emberek mind. Az egyik úr a terem nagyablakában állt és idegesen dobolt az ujjával. Hirtelen valami zajt hallott, kihajolt és no, mit látott? Két csukaszürke katonai autót,

a kocsi megállt a kapu előtt és rohamsisakos német tisztek szálltak ki belőle. Az ablakban doboló úr összeesett és meghalt. Igen, a szíve ölte meg. A németek a város átadásának adminisztratív részleteit jöttek megbeszélni, a lényegben már rég megállapodtak. Tudja, mi volt az a köd, amelyet ma délután nyeltek a szegény párizsiak? A város feladása után a visszavonulók felgyújtották az összes benzintartályokat. Ezek égtek és ezeknek a füstjéről hitték, hogy mesterséges köd. Az Eiffeltorony adóállomását is szétrombolták. A városházáról magához siettem, nem találtam otthon, gondoltam, csak a Flóréban lehet. A halál dobogott bennem, köszönöm, hogy megtaláltam magát, de erről többé nem beszélünk. Igyunk!...

Másfél óra hosszat maradtunk még a bóbiskoló nincstelenek kocsmájában. Vitatkoztunk. Iréné eleinte gőgös tapintattal ironizált, de szócsatánk hevében mindinkább letért eredeti „viharvert vonaláról“. Kigyúlt, megmagasztosult, szinte lobogó jelképpé növekedett. Ez volt utolsó találkozásunk, csak azt írom le, amit ő mondott:

— Ne féltsen, holnap délig feltétlenül Párizsban maradok. Látni akarom a bevonulást, mert hinnem kell benne, jobban mint valaha ...

— Felkeresem néhány csökönyösen ittragadt barátomat is. Finommivű franciák, néhányan valószínűleg ki is selejtezik magukat ma éjszaka, — tudnom kell, mi történt velük.

— A jövő héten átmegyek Amerikába és előadásokat tartóik majd arról, ami velünk megesett, ó, ne értsen félre: ez a terv már akkor fogamzott meg bennem, amikor megkaptam az első ökölcspást az Elysée-palotában.

— Nem, ne higgye, hogy bocsánatot akarok kérni Franciaország számára! Erről nincs szó, mert vétkeztünk és bűnhődni is fogunk vétkeinkért. Mindnyájan hibáztunk. Szabotáltuk a háborút, mert demokraták voltunk vagy kommunisták, pacifisták vagy royalisták és túl messzire néztünk. Nem az ellenséget támadtuk, hanem a háború ellen viseltünk hadat. Jobbról lőttek ránk és mi balfelé céloztunk. A Maginot-vonalról elhitettük, hogy minden idők legpompásabb automatája. Az ember fönt bedob egy kis pénzt, alul kijön a győzelem. Mindezenkívül csak ötezer repülőgépünk és háromezer harcikocsink hiányzott. Hogy miért? Főképp azért, mert nem hittünk a háborúban és még egyszerű, szabómestereink sem tudtak egy öltöny ruhát időre elkészíteni...

— Nagy és kiterjedt irodalma lesz még ennek az összeomlásnak, mert a mi vereségünk: küldetés! Az egész világ félre fogja rántani a fejét attól az ökölcsapástól, amely ma bennünket ér. Sokan közülünk odatartották az arcukat ennek az ökölcsapásnak, szinte elébe mentek a vereségnek, mert tudja, mi volt az igazi ötödik hadoszlop: a rossz lelkiismeretünk! Éreztük, hogy nem jó az, ami most van, nem védhetjük meg azt, aminek el kell pusztulnia! Vakvágányra tévedtünk, meghamisítottuk önmagunkat, ha tükörbe néztünk, elfintorítottuk az arcunkat...

— Ne tegyen ilyen ellenvetéseket, nem vagyunk öregek! Mi szépek vagyunk, nemcsak önmagunknak, mert minden francia, ami szép! A szépségnek nincs kora, a szüntelenül megújuló élet, a megmaradás, a folytatás, a halhatatlanság szószólója a mi szépségünk. A világ népei idesereglének hozzánk és szaporítanak bennünket, mert

miránk áhítózik emberi fajtánk és a mi képünkre teremt minden szerelem.

— Idillikus magasságunkban túlságosan elvont szerepet szántunk önmagunknak és közben nem törődünk az alacsonyok bonyolultlan ügyességével, ötven évvel elszámítottuk magunkat.

— En hiszek az új rendben és Európa valamennyi népében, mert bennük gyökerezünk és velünk cselekszenek, nem kerülhetnek el bennünket, mert nem ország vagyunk, állam és néhány millió lakos, hanem emberi sajátosság, mint a nevetés, a szerelem vagy a gyűlölet! Higyje el, nem Franciaországért vagyok most elfogult! Ne bocsássonak meg nekünk, hanem szeressenek bennünket. Szeressék azt a Franciaországot, amely immár húsz éve csak a maguk fejében élt és talán nem is itt fog feláradni! ...

— Ne sajnálják, amit most elnyel a történelem súlyosztója, *mi* nem szűnünk meg. Hát csakugyan azt hiszi, a világnak nincs többé mosolyra szüksége? Ne féltsenek, fogunk még a népek arcán ragyogni! . . .

*

A kocsmában gyertyával világítottak. Amikor hazamentem, ismét kigyulladt a villany. Azon gondolkodtam, hogy vájjon kik hozhatták most rendbe az üzemzavart, amikor néhány lépésnyire a szállodámtól magányos, rohamsisakos, kézigépfegyveres rendőrbe botlottam. Zseblámpájával arcomba világított és elkérte az irataimat.

— Ön magyar?

— Igen.

Nagyot sóhajtott:

— Milyen jó magának! ...

Nem tudtam, mit válaszoljak.

— Miért nem menekült el? — kérdezte.

Nem válaszoltam. A rendőr felemelte a mutatóujját:

— Én tudom, miért maradt itt! Maga magyar és örül a németek győzelmének! Maguk jóban vannak egymással! ...

A hangja elcsuklott.

— ... és én ma vagyok utoljára rendőr, uram!

Ösztönszerűen mérlegelni kezdtem magamban ennek az éjszakai találkozásnak minden eshetőségét. A rendőr elkeseredett, nem érti a nagy összefüggéseket, de sejti, hogy néhány óra múlva a németek lefegyverezik. Elkezdtem neki magyarázni:

— Nézze, Monsieur, megértem a maga elkeseredését, de a dolgok nem úgy vannak, ahogy maga most ebben a keserű percben érzi. Magyarország nem hadviselő állam...

A rendőr legyintett:

— Ne folytassa, kérem! Nevetséges! Isten önnel! Ne gondolja, hogy haragszom. Még szép, hogy sajnál bennünket ...

Szalutált, eloltotta a zseblámpát, megköszönte a torkát, mintha még mondani akart volna valamit, de ismét csak legyintett és továbbment.

*

Fojtottan mozgalmas volt Párizs utolsó megszállás-előtti éjszakája. A felére csappant lakosságú városban csak kevesen aludtak odahaza, az emberek az utcákon kóboroltak vagy összebújtak, ettek-ittak, feketéztek, rémül-

ten szerelmeskedtek, tébolyultan keresték egymás kezét, szívét, eszét és ajkát. Sokan az irományaikat égették el. Rengeteg írott szó pusztult el ezen az éjszakán. Bizalmas akták, levelek, feljegyzések, könyvek és egyéb nyomtatványok szálltak a Szajna fenekére. Pencenkint csobbant kísértetiesen a víz a hidak alatt. Voltak, akik még mindig félték a bombázástól és a pincében aludtak. Gizi, a kis magyar diáklány ezen az éjszakán nem mert hazatérni, mert félt a szállodásnője jajveszékelésétől. Hajnali két óráig csatangolt az utcákon, ekkor történt meg vele először, hogy egyetlen alkalommal sem szólították fel igazolásra. Amikor végre mégis rászánta magát a hazatérésre, kiderült, hogy a szállodájában egyetlen lélek sincs már, mindenki elmenekült, még a patronne is. A hotel kapuja tárva-nyitva volt, de a kis diáklány mégsem mert a kongó házban egyedül aludni. Elment tehát a sarki rendőrőrszobára és ott egy fapadon töltötte az éjszakát. Nem aludt, a (rendőrökkel beszélgetett. Kedvesek voltak, udvariasak, tapintatosak. Többen német szótárokat böngésztek és hangosan tanulták a fontosabb rendőri műszavakat. Fekete-kávét főztek a magyar lánynak és megkérték, mesélje el, milyenek is azok a német Schupók? Az új kollégákról óhajtottak tájékozódni.

Számosan kíséreltek meg öngyilkosságot is ezen az éjszakán. Nem minden kísérlet sikerült, egész sereg embert mentettek meg az orvosok. Néhányan megöszültek, sőt akadt olyan is, aki megkopaszodott június tizenharmadikán.

A FŐOKOS HAZAMEGY

Szikár, nagyeszű keleteurópai férfiú volt az okosok törzsasztalának Főokosa. Három bölcs dakszli-ránc szántotta bánatosan kérdővé a homlokát.

Ellentmondást nem tűrő csálhatatlanságáért kávéházszerte tisztelték, sőt féltek is tőle, mert soha pénzt nem kért kölcsön senkitől.

Ez a Főokos már májusban hosszú előadásokat tartott a német villámháború kimeneteléről. Okfejtései sötéten settenkedtek Gamelin és Gort, majd Weygand nyomában, ízekre szedte szét a hadmozdulatokat és fölényes gúnnyal olvasott hosszú oldalakat két eldugott, apró sor között.

Június elején hívei menekülésre szólították fel.

Útiterveket készítettek, térképeket és szandált vásároltak, rántothúst és pogácsát sütöttek neki. Sőt egyes tehetősebb alokosok autóhellyel és némi készpénzzel is megkínálták.

Nem fogadott el semmit.

— Csak nem képzelitek, hogy rá vagyok szorulva az ilyen badarságokra! — mosolyogta gúnyosan.

Elejtett szavakkal, fölényes félmondatokkal jelezte,

hogy magas összeköttetései, hatalmas barátai és kimeríthetetlen pénzforrásai révén mentesül minden kényelmetlen és fárasztó megoldástól. Vele ne törődjenek, állami kocsin fog Délvidékre robogni, kellő időben, kellő helyre.

Június kilencedikén a Főokos eltűnt a Flore-ból.

Nem jött be többé a kávéházba.

A szállodájából is eltávozott.

Hívei mindezek alapján megállapították, hogy a szikár, ellentmondást nem tűrő, bánatoshomlokú Főokos mindeható protektoraival visszavonult a Loire mögé.

— Még a címét sem hagyta meg, nyilván államtitok!
— suttozták egyes alakosok, sóhajtottak, majd maguk is meneküléshez láttak .

*

Pedig a Főokos nem ment el.

Párizsban maradt.

Titokban.

Június kilencedikén összecsomagolta holmiját, bőrönd jelt a szomszéd fűszeres targoncáján a Concorde-térre, a tengerészeti minisztérium főkapuja elé tolatta (ez is rengeteg áhítatos találgatásra adott okot), mindent a járda szélére rakatott, tekintélyes borraivalót nyújtott át a targoncásnak, majd elküldte.

Amikor a targonca már látóhatáron kívül járt, a Főokos felsőhajtott és egyenként becipelte négy nehéz bőröndjét a szomszédos bisztró ruhatárába.

Csak egy könnyű kis útításkát tartott magánál és a liliputi rádiókészülékét.

Ötnapi ételmet vásárolt, sajtot, szardiniát, rozskenyeret és főkép sok édességet.

Rejtett ösvényeken a tizenötödik kerületbe lopózott és szerény kis szobát bérelt az egyik eldugott szállodában.

A házat nem hagyta el. Vidáman falatozott a szobájában, hallgatta a rádiót, bort hozatott és futó viszonyt kezdett a szobalánnyal. Feketehajú, pirosbőrű délvidéki lány volt, sok munkája már nem akadt a szállodában, mert a lakók nagyrésze elmenekült. Délutánonkint betért a Főokoshoz, odabújt böles szavai alá és hófehér fogainak kórusával nevetgélt megfontolt évődésein.

— Te vagy az élet, Fernande, — mondta neki június tizenharmadikán délután. — Kár, hogy nem vágy okosabb és nem tudsz velem semmi érdemlegeset közölni.

— Kegyed német? — érdeklődött a szobalány.

— Miért, gyermekem?

— Mert még itt van és ...

— És?

— ... most olyan szomorú, mintha német volna. Nem haragszik?

— Dehogy! Hát csakugyan németnek nézel, Fernande?

— Igen. Engem mindig szerettek az idegenek. És maga néha úgy kitekint... olyan bánatosan ... és olyanokat mond, mintha német volna. Az?

— Nem, fiam, nem vagyok német.

Langyosan telt el a délután. Estefelé kialudt a villany, a Főokos nem látta többé Fernande piros bőrét. Elküldte a lányt, felcsavarta a rádiót.

Félórát hallgatta.

Fagyos mosollyal.

— Vége! — mormogta szigorúan.

Azután felhozott két gyertyát, mert még mindig nem volt áram.

Fernande az éjjeliszekrény lapjára tapasztotta a gyertyákat.

Sírt.

— Azt mondják, holnap reggel itt lesznek! ... — szipogta.

— Ne félj, Fernande, nem bántanak! — csillapította a Főokos. — No, jóéjszakát, fáradt vagyok.

— Reggel, még mielőtt itt lesznek, bejövök. Jó?

—Jó.

Kiment.

A Főokos ránézett az ágy mellett lobogó két gyertyára és elnevette magát:

— Micsoda ízléstelenséggel fognak gyanúsítani!...

Azután kinyitotta a kis táskáját. Két kis dobozt szedett elő, meg egy fényképalbumot.

Igyekezett szórakozottan lapozgatni benne.

Futó, szinte szemérmes pillantásokat vetett a rokonok, nők, gyermekek, barátok képeire.

Nagyon okos Főokos volt.

Mindenkit ellátott tanácsokkal, hónapokig fecsken-dezte jobbra-balra a vitamint, híveinek egészen ezerkilenc-százötvenig a legapróbb részletekig kiszámította az európai helyzet alakulását.

Lapozgatott az albumban.

Megtalálta gyermekkori fényképét.

Véznán álldogált egy festett pálmaliget előtt, vékony ujjaival tarka labdát szorongatott.

Kivette a könyvből a képet és odaállította az éjjeliszekrényre, a két gyertya közé.

Letette mellé a születési bizonyítványát, az útlevelét, különféle tagsági igazolványait és az amerikai hajójegyet, valamint a pénztárcáját. Még nagyon sok pénze volt.

Hosszasan elnézte gyermekkori fényképét, az okmányait, a pénzét és a két lobogó gyertyát.

— Montázs! — mormogta szakszerűen.

Azután levetkőzött, befeküdt az ágyba.

A kis dobozokat magával vitte.

Tíz percig fecskendezte karjába a morfiumot.

Fárasztó munka volt.

Mégegyszer felkőnyökölt és a két gyertyára bámult, meg az apró ötéves kis Főokosra, a sovány, matrózruhács, labdázó Főokoskára.

— Haza akarok menni! — motyogta szinte durcásan.

Arca eltorzult.

Odahajolt az éjjeliszekrényhez, kihúzott egy papírlapot a fiókból és néhány szót firkantott rá.

Fernande találta meg másnap, a bevonulás hajnalán a halott Főokos mellett a cédulát. Ez volt rajta:

„Nem menekülök.

Hazamegyek labdázni.“

Fernande sírt, de nem értette.

A hatóságok sem értették.

Sőt később még az alokosok sem.

HOROGKERESZT AZ EIFFEL TORNYPON

Harnincöt nappal a nyugati villámháború kitörése után, június 14-én csörtető háziszolgánk bezörgetett a szobámba:

— Itt vannak! — jelentette.

Bejött, friss törülközőket rakott a mosdó szélére.

— Kik vannak itt, Pierre? — dünnyögtem álmosan.

Rámnézett, majd rántott egyet a vállán:

— A németek, uram.

Persze, persze. Az ablak felé fordultam, zuhogva ömlött be fajtja a júniusi napfény.

— Látta őket, Pierre?

— Nem.

— Hát akkor honnan tudja, hogy itt vannak?

— Beszélik a városban.

Gyorsan felöltöztem és lesiettem. Az utcák képe nem változott meg, épip olyan kihaltak voltak, mint tegnap. Reggelizni szerettem volna, de nem találtam egyetlen nyitott kávéházat sem a szállodám környékén. Végre nagynehezen kis eldugott péküzletet fedeztem fel, két szelet lisztes csokoládét vettem. A pékné pénzvisszaadás közben megjegyezte:

— Tudja már, uram, hogy itt vannak?

— Láta őket, Madame?

— Dehogy!

— Hát akkor honnét tudja?

— Mesélik.

Nem kérdeztem tovább, a pékné hozzátette:

— Úgy látszik nagyon diszkréten bánnak velünk ...

Halványan mosolygott, majd gyorsan félrefordult, mert szeméből patakzottak a könnyek.

Hatalmas fekete luxusautó robogott végig a szűk utcán. A sarkon megállt, szürkeköpenyes plakátragasztó szállt ki belőle. Soha plakátragasztó ilyen előkelően még nem közlekedett Párizsiban. Kiugrott a kocsiból és lázas sietséggel kiragasztotta az elemi népiskola falára Dentz városparancsnok történelmi kiáltványát:

„ ... felszólítom a lakosságot, hogy a megszálló katonasággal szemben semmiféle ellenséges magatartást ne tanúsítson, mert Párizs nyílt várossá nyilvánított...“

Tehát csakugyan nem lesz bombázás, ellenszegülés, ostrom, barrikádharc, kőkövönmemmaradás!

Vájjon miért járta csak most ez az előkelő tizennyolchengeres plakátragasztó a várost? Miért hagytak elkóborolni másfélmillió férfit, asszonyt, gyereket?

A plakát hírére előbújtak az emberek a kapualjakból, tízszer, húszszor is elolvasták, de nem értették. A legtöbben azt sem tudták, mit nevez a hadászat „nyílt városnak“.

Lementem a földalatti-állomásra. A jegyszedő is közölte velem, hogy itt vannak a németek. Éjszaka körülvették a várost és most valamennyi kapun át vonulnak a Diadalív felé, az Ismeretlen Katona sírjához.

A földalatti villamos zavartalanul közlekedett, de utasa alig volt. A Chateletig teljesen egyedül utaztam. Ott is csak egyetlen utas szállt be a kocsiba, leült velem szembe és vigyorgott.

Kanarik volt. .

— Hogy van? — kérdeztem óvatosan.

A fülembe súgta:

— Itt vannak!

— Tudom.

— Kanarik belekapaszkodott a kabátom hajtókájába:

— Már láttam őket! — lihegte.

— Hol?

Vigyorgott:

— Kimentem eléjük...

Elképedten hallgattam.

A prágai közgazdász szemébe könny szökött:

— Micsoda tankjaik vannak! — sóhajtotta és összecsapta a kezét. — Milyen hatalmas, szép szál legények mind! És uram, — németül beszélgettek velem! Németül kértek tőlem anzikszkártyákat, borotvapengét, filmtekercseket, csokoládét és azt mondták, nem haragszanak a franciákra. Sírtam, uram, sírtam. Három év óta most történt először, hogy senki sem bántott a kiejtésem miatt. Szereztem nekik egy csomó párizsi képes levelezőlapot! Azt is mondták, hogy mindez csak Anglia miatt van és a franciáknak már nem lesz semmi bajuk... Ránk sem haragszanak kéne... Micsoda legények!.. Volt közöttük egy magas, szőke, kékszemű .. megkínált cigarettával. Azt mondta, vegyek többet, ne csak egyet és tüzet is adott...

A Concorde-ra értünk.

— Miért száll ki? — csodálkozott Kanárik. — Nem jön vétón az Etoile-ig? Ott lesz a díszfelvonulás!

Gyalog mentem végig a napsütötte, néptelen Champs Elysées-n. A Concorde-tól a rue de Berri-ig összesen tizen-nyolc embert számoltam meg, ebből tíz külföldi volt, kettő rendort, kettő talicskás menekülő, a többi négy pedig plakátvakaró. A plakátvakarás pontosan ellentéte a plakátragasztásnak. A vakarok a „Mi fogunk győzni, mert mi vagyunk az erősebbek“ szövegű hadikölcsönjegyzésre felhívó plakátokat távolították el a házak faláról. Egyelőre csak ez jelezte a megszálló csapatok bevonulását. Németet még nem láttam.

Hatalmas robajjal magányos motorkerékpár' száguldott el mellettem. Csak amikor már régen eltűnt valahol az Obeliszk mögött, eszméltem rá, hogy a gumiköpenyes kerékpáron szürke német rohamsisak volt. Ez volt az első német katona, akit Párizsban láttam.

A Marignan-kávéház előtt vettem észre a második német motorkerékpárost. Ez is egyedül volt, de lassan haladt, tájékozódni próbált. Magastermetű, idősebb katona volt, élesvonalú, sokráncú, világosszemű arca a régi háborús némafilmek epizódszereplőire emlékeztetett. Gizmája szárában kézigránát sárgállott. Egy rendört odalépett hozzá és megkérdezte, mit keres. Nem értették meg egymást. A katona komoran elmosolyodott, hirtelen gázt adott, befordult a legközelebbi mellékutcába és megállás nélkül berobogott egy elhagyott garázs nyitott kapuján.

A due Marignan sarkán öreg francia házaspár vitakozott a rendőrrel. A fekete ruhás férfin hátizsák volt, a nő kezében disznóbőr kézibőrönd. Heves taglejtésekkel veszekedtek. Az öregember a rendőr karját rángatta.

— Nem értem, biztos úr, mi kifogása van. ellenünk?

— kiáltotta felháborodottan.

A rendőr csillapította:

— Nincs értelme a menekülésnek, jó uram!

— De miért, Monsieur? Hogy mondhat ilyet, Monsieur? — sikoltozta az asszony.

— Ne faggassanak, kérem! Menjenek szépen haza...

— De mi nem megyünk! Mi menekülni akarunk!
— toppantott a nő. — Két hétig veszekedtem a férjemmel, mert nem akarta elhinni, hogy veszélyes most Párizsban maradni! Ma végre sikerült rávennem, hogy elmenjünk vidékre a keresztlányomhoz! Rendőr úr, ne tartson vissza bennünket, értse meg, mi franciák vagyunk, nem maradhatunk itt, nem engedhetjük meg, hogy meglepjenek bennünket a németek!

A rendőr zavartan forgatta a botját.

— Kérem szépen... — hebegte — maguk tévednek, szóval... Hát mit mondjak? ... Semmi értelme már a menekülésnek asszonyom! Semmi értelme ...

— De miért?... Jaj, hát mit akar mondani? Mon Dieu, csak nem gondolja, hogy...

A rendőr nem mert válaszolni. Segítséget kérő szemmel nézett rám, azután megfogta az öregember karját, odacipelte a Champs Elysées gyalogjárójának szélére, az asszony ment utánuk. A rendőr fehér botjával az Etoile felé mutatott:

— Nézzenek oda, kérem!

Az öreg odanézett. Az asszony is. A Diadalív előtt sűrű rajokban vonultak fel a német harcikocsik. Szürkés-kéken csillogott a napfény a katonák rohamsisakján.

— Nem értem ... — dadogta a hátizsákos bácsi. —
Mi ez? Kik ezek? ... Jaj!...

Hirtelen megértette és eltakarta a szemét.

Az asszony felzokogott.

Az öreg odafordult feléje és átölelte. Egymásra borulva sírtak.

— C'est trop tard, — mondta csendesen a rendőr.
— Elkéstek, kérem. Menjenek most szépen haza, úgyis hiába már minden! Ne sírjanak, kérem, hazakísérem magukat...

Gyengéden a mellékutcába tuszkolta a reszkető háziaspárt és beléjük karok. Azután megállt, levette az öregemberről a hátizsákot és intett az asszonynak, hogy üljön le a bőröndre.

Közben megélénkült a Champs Elysées. Berregő motorkerékpárok, kis és nagy harcikocsik száguldoztak egyre sűrűbben. A Concorde-téren, körülbelül azon a helyen, ahol százhatvan évvel ezelőtt a forradalom gilotinja működött, két német repülőgép ereszkedett le és még tartott a díszszemle a Diadalív előtt, amikor felhúzták az Eiffeltoronyra a horogkeresztes lobogót.

**CSEND, REND, NYUGALOM!
A NÉMET KOMMANDATURA
ELSŐ INTÉZKEDÉSEI
A MEGSZÁLLT PÁRIZSBAN:**

1. Valamennyi órát 60 perccel kell előreigazítani.
Ezentúl a német időszámítás érvényes.
2. Esti 9 óra és hajnali 5 óra között senki sem tartózkodhatik az utcán.
3. Minden fegyvert be kell szolgáltatni.

A MEGSZÁLLÁS ELSŐ MEGLEPETÉSE:

A francia rendőrség és a városi közigazgatás továbbra is ellátja hivatalát.

A német katonai hatóság nem óhajt közvetlenül érintkezni a lakossággal. A rendőrök lőfegyvereit elkobozták, puská nélkül, üres revolvertáskával látják el a szolgálatot. Langeron rendőrprefektus kiáltványa:

„ ... Közlöm Párizs népével, hogy továbbra is a helyemen maradok. Mindenki bizalommal számíthat a segítségemre, én is bizalommal számítok mindenki támogatására...“

(„A rendőrség voltaképpen nemzetközi intézmény“ — suttogták a kapualjakban, Langeron rendőrfőnököt néhány nap múlva elcsapta a Városparancsnokság. Az erről szóló hivatalos közlemény arra célzott, hogy a párizsi rendőrség nem bánik eléggé udvariasan a lakossággal és egyben utalt a német felfogásra, amely szerint „a rendőr barátja és támogatója a közönségnek“. Rövid idő múlva Langeront visszahelyezték a rendőrség élére, majd öt hónappal később letartóztatták.)

A megszállás első napján a franciák nem hagyták el lakásaikat. Újság nem jelent meg ezen a napon, ismeretlen forrásból áhír terjedt el: francia állampolgár három napig nem járhat az utcán.

A MEGSZÁLLÁS ELSŐ NAPJÁN EZ TÖRTÉNT AZ UTCÁKON:

Külföldiek, diákok, feltűnő módon kitűzött jelvényű titkosrendőrök és szimatoló lányok lézengenek.

Eleinte nagy a kongás és csend, a kihalt utcákon és tereken, csak a történelem forduló lapjai zizegnek.

Azután megszólal az ég, bömbölnek, süvitenek, zúgnak, fütyülnek a fekete repülőök.

Motorkerékpárok, páncélkocsik és legénységi teherautók robognak szédületes iramban. De csak egyesével, elkülönülten, merev sietséggel.

Időnkint az utca közepén megtorpan egy motorkerékpár vagy páncélautó.

Két rohamsisakos, kézigránátos német katona kiszáll.

Azonnal csoportosulás keletkezik körülöttük.

A francia rendőr odarohan, elkergeti a bámészkodókat és szótárral hadonászókat.

Megkérdezi a katonáiktól, mit óhajtanak.

A rendőr nem tud németül, a katonák többnyire beszélnek franciául is. Néhol diák, külföldi vagy élenken kifestett nő segít fordítani.

A katonák
fényképeznek,
térképeznek,
naplójegyzeteket készítenek
és tájékoztató táblákkal,
irányjelző nyilakkal,
felvilágosító ábrákkal
látják el a zűrzavaros párisi utcákat.

Hamarosan olyan világos és áttekinthető a város, mint Lipcse a nemzetközi vásárok idején.

A francia rendőrök hangos szóval hirdetik a járókelőknek a német katonai hatóságok első rendelkezéseit.

Délután a boulevard Saint Michelen megnyílik az első kávéház.

A nagyszállodákat lefoglalták. A Crillonba a főparancsnok költözött, a rue de Rivoli luxushotelébe a Városparancsnokság. A középületekre kitűzték a német zászlót. (Később a tengerészeti minisztériumba tették át

a Városparancsnokság székhelyét. A Rotschild-palota legfelsőbb emeletének falát áttörték és csukott fa-híddal kötötték össze az épületet a tengerészeti minisztériummal.)

ESTEFELÉ EGÉSZ SEREG KOCSMA NYITOTT KI.
FÉLKILENCKOR A LEFEGYVEREZETT RENDŐRÖK
MEGKEZDTÉK A JÁRÓKELŐK HAZAKERGETÉSÉT

— Tessék hazamenni! Kilenckor van a záróra! Ne alkudozzanak, ez most komoly dolog!

— Kisasszony, ne magyarázza nekem, hogy randevúja van, az ilyen badarságok ideje elmúlt!

— Uram, ne totyogjon ilyen kényelmesen! Ön francia? Igen, hát akkor engedelmeskedjék nekem, mert tíz perc múlva már a német járőrrel gyűlik meg a baja!...

— Kérem, ne velem vitatkozzék, Madame! Tessék gyors léptekkel hazasietni! Nagyon sajnálom, de a németek rend dolgában nem ismernek tréfát!

Három perccel kilenc előtt hangszórós rendőrautók robotgattak végig Párizs utcáin. A kocsiban rendőrtiszt ült, belebömbölt a mikrofonba:

— Három perc múlva kilenc óra! Mindenki térjen otthonába!

— Két perc múlva kilenc óra! Madame, szedje a lábát, mert baj lesz!

— Egy perc múlva kilenc óra! Ne tessék a kapuban ácsorogni!

— Kilenc óra! Reggel ötig engedély nélkül senkisép járhat az utcán! Mars haza, fiatalember! Kapukat be-

zárn! Csend, rend, nyugalom! Ne pletykázzunk ott a sarkon! Madame, tessék valamilyen szállodába menekülni, mert különben letartóztatom!

— Hé, ott az ötödik emeleten! Csukják be azt az ablakot! Micsoda ötlet ilyenkor a Marseillaisét játszani gramofonon! Csend, rend, nyugalom!

TARTALOMJEGYZÉK:

Marianne és az örök szarvas (Nem fontos előszó)	5
Magánjegyzet az idegháború végéről.....	9
Pedig azt mondják; nem lesz semmi!.....	14
Egy hónappal az összeomlás előtt	21
Roger és Eliane kínos szerelme.....	47
Claudine tudja, miért van háború	53
Kanarik nem kap menekülési engedélyt	61
Párizs bombázása	69
A zálogház visszavonul a Loire mögé.....	73
Útrakelnek a kávéházak.....	80
Selyemingek az utcán.....	88
Az utolsó nap.....	93
A Főokos hazamegy	106
Horogkereszt az Eiffeltornyon.....	111
Csend, rend, nyugalom.....	117